

UNIVERZITA PALACKÉHO OLOMOUC
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA POLITOLOGIE A EVROPSKÝCH STUDIÍ

Pavel Lanči

**Analýza volebních reforem a chování voličů ve volbách do Poslanecké
sněmovny v České republice z hlediska personalizace politiky**

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí bakalářské diplomové práce

Mgr. Eva Lebedová Ph.D.

OLOMOUC 2019

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne _____ 2019

.....

Pavel Lančí

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval Mgr. Evě Lebedové Ph.D., a to za její cenné rady a vstřícné vedení při psaní této práce.

Obsah

Úvod	5
1. Teoretické vymezení personalizace politiky	10
1. 1 Personalizace politiky	10
1. 1. 1 Kořeny personalizace politiky	10
1. 1. 2 Definice a výzkum personalizace	12
1. 1. 3 Institucionální personalizace	16
1. 1. 4 Behaviorální personalizace.....	18
1. 2 Personalizace volebních systémů	19
1. 3 Důsledky personalizace	25
2. Metodologický rámec bakalářské práce	28
2. 1 Případová studie	28
2. 2 Operacionalizace personalizace volebního systému.....	30
2. 2. 1 Hypotézy a výzkumné otázky	31
3. Personalizace sněmovního volebního systému a chování voličů.....	36
3. 1 Situace po volbách v roce 1996 a opozičně-smluvní volební reforma	36
3. 1. 1 Zásah Ústavního soudu a kompromisní novela volebního zákona.....	41
3. 1. 2 Volby v roce 2006, novelizace preferenčního hlasování a tzv. řecká varianta	42
3. 2 Shrnutí sněmovních volebních reforem.....	47
3. 3 Výsledky preferenčního hlasování od roku 1996.....	52
Závěr	56
Zdroje.....	61
Dokumenty.....	61
Literatura.....	61
Prameny	66
Přílohy.....	67
Seznam grafů.....	68
Seznam schémat	69
Seznam tabulek	70
Abstrakt.....	71
Abstract.....	72

Úvod

Politický proces a způsoby jeho zprostředkování se neustále vyvíjejí. Kandidující subjekty se již ve volbách nemohou opřít o své tradiční voličské jádro, musejí tak více investovat do předvolebních kampaní. Spektrum nerozhodnutých voličů je totiž široké, mnozí z nich se navíc rozhodují až těsně před volbami, hlas tedy strana může obdržet i díky chytlavému sloganu, líbivému billboardu či sympatickému kandidátovi. Právě jednotlivci podle mnohých autorů (za všechny jmenujme McAllister 2007; Rahat, Sheaffer 2007; Karvonen 2009) postupně získávají převahu v politickém procesu a jsou voliči upřednostňováni před stranickou ideologií či programem. Výzkumy zaměřující se na tyto společensko-politické změny vycházejí z teorie personalizace. Fenomén personalizace může být mnohdy nezřetelný a oblast jeho analýzy příliš široká, zároveň však poskytuje dostatek prostoru pro navržení výzkumu a hledání nových důkazů o jeho existenci.

Velmi často se o personalizaci hovoří na úrovni mediální. Ve stále rostoucí informační konkurenci je klíčem k udržení se na mediálním trhu zjednodušené či zábavnější zprostředkování politiky. Média tak mohou politiku převádět na pouhý souboj lídrů stran, ve snaze představit veřejnosti dosud nepopsané skandály se také stále více zaměřují na osobní život politiků a jejich rodinných příslušníků. (Van Aelst, Sheaffer, Stanyer 2011; Bjerling 2012) Kromě mediální roviny je však žádoucí zkoumat také to, zdali institucionální nastavení umožňuje volbu skutečně personalizovat. V závislosti na volebních parametrech pak mohou voliči upřednostňovat konkrétní kandidáty na úkor stran.

Tato bakalářská práce se zaměří na uskutečněné reformy sněmovního volebního systému v České republice a na analýzu preferenčního hlasování ve volbách do Poslanecké sněmovny z hlediska personalizace politiky. S tím, jak se politika stává personalizovanou, vzniká poptávka i po personalizaci volebních systémů, přičemž nehovoříme pouze o posunu na makroúrovni volebního systému (*major reforms*), ale především o mikro-nastavení volebních pravidel (*minor reforms*). (Šedo, Voženílková 2016: 139) Zároveň zažívají západní země trend klesající stranické identifikace. Cabada zmiňuje individualizaci volebního a obecněji politického chování jedinců, jenž se s dalšími významnými faktory stal předznamenáním fenoménů „*posilující volatility, snižujícího se členství v politických stranách, oslabování vazeb mezi politickými stranami a jejich spřízněnými společenskými organizacemi, nástupu nových sociálních hnutí apod.*“ (Cabada 2014: 108) Ačkoliv země středovýchodní Evropy včetně České republiky prošly odlišným historickým vývojem, i zde chování voličů doprovázejí

změny, jelikož identifikace se stranou může proběhnout pouze na základě oblíbenosti jednoho či několika jejích členů. Rozhodnutí vytvořená na základě zhodnocení individuálních kvalit kandidátů mohou rozhodovat o výsledku voleb. (Karvonen 2009: 5)

Voliči v České republice, mimo jiné, volí senátory ve dvoukolovém většinovém systému¹. Stranická příslušnost je zde do jisté míry upozaděna, jelikož se předpokládá, „že kandidát povede kampaň, bude vidět, bude prezentovat své názory (...) a naváže s voliči vztah, který, pokud bude zvolen, bude v dalších letech udržovat.“ (Konrádová 2018: 5) V roce 2013 občané volili nově v přímé volbě prezidenta České republiky. I zde ve většinovém dvoukolovém systému, avšak na celostátní úrovni. Nabízí se tedy otázka, zda v poměrném volebním systému do Poslanecké sněmovny, v němž soutěží především strany jako celky, voliči fakticky ovlivňují složení poslaneckého sboru výběrem jednoho či více jmen z kandidátní listiny. Ačkoliv jsou personalizovaná volba a hlasování typické spíše pro většinový systém, stejně jako i volební kampaň je zde více založena na osobnostech (Sartori citován in Lebedová 2013: 42), rovněž v poměrném systému je pro strany významné budovat image svých jednotlivých členů v rámci politického marketingu kvůli rostoucí poptávce po silných lídrech a aspektu preferenčního hlasování.

Důvodem výběru daného tématu bylo kromě zájmu autora nedostatečné bádání o volebních systémech a preferenčním hlasování v České republice z hlediska teorie personalizace politiky. Práce si proto dává za cíl představit ta teoretická východiska k fenoménu personalizace, jež se týkají institucionálního rozhraní, volebních systémů a chování voličů. Srovnáním těchto analýz budou zároveň představeny vybrané metody, které byly pro měření personalizace politiky užity v jiných zemích se zastupitelskou demokracií. Jedná se především o měření míry personalizace volebního systému a vyjádření významu a účinnosti preferenčního hlasování. Těmto analýzám byly podrobeny země s dlouhodobým a stabilním demokratickým prostředím. Dostupný materiál z tradičních demokracií se dá považovat za rozsáhlý, naproti tomu se česká odborná literatura těmito aspekty personalizace zabývá stále ještě poměrně málo.

Ve velice krátkém časovém úseku se stranický systém v České republice konstitoval okolo socioekonomické štěpné linie, čímž se podobá vyspělým západním demokraciím. (Hloušek, Kopeček 2008: 524) V České republice však kvůli komunistické nadvládě nemohlo

¹ Získá-li některý z kandidátů nadpoloviční většinu hlasů již v prvním kole, mandát obdrží a druhé kolo se v daném obvodu nekoná.

dojít k rozvolnění² vztahů mezi stranami a voliči. Zdroje personalizace u nás proto musí být hledány v „*individualizaci společnosti a existenci silného reaktivního antistranictví, významným faktorem je dále obecná delegitimizace politických institucí fungujících v rámci parlamentní formy vlády.*“ (Voženílková 2017: 2) K těmto faktorům můžeme přiřadit i motivaci politiků prosazovat kroky podporující jejich vlastní kariéru.

Hypotézy, ověřované v analytické části, znějí následovně:

H1: *Po sněmovních volbách v roce 1996 lze zaznamenat trend zvyšování personalizace volebního systému do Poslanecké sněmovny. Pobídky k těmto úpravám pocházejí od politických aktérů, kteří tímto způsobem chtějí zvýšit svou šanci na znovuzvolení nebo reagují na nespokojenost veřejnosti s volebními efekty či se stávajícím demokratickým uspořádáním.*

H2: *Výsledky sněmovních voleb, jakožto nejvýznamnějších voleb v České republice, od roku 1996 indikují trend rostoucí personalizace: personalizace volebního systému vede k behaviorální personalizaci voličů, což se projevuje rostoucím vlivem a účinností preferenčního hlasování. V čase tak zaznamenáváme nárůst osobně-populárních mandátů.³*

Hypotézy jsou ověřovány pomocí stanovených výzkumných otázek:

Hypotéza 1

VO1a: *Jakými reformami prošel volební systém do Poslanecké sněmovny po roce 1996?*

VO1b: *Můžeme definovat příčiny těchto reforem? Pokud ano, byl cíl některé z nich personalizovat volební systém?*

Hypotéza 2

VO2a: *Roste ve sněmovních volbách od roku 1996 počet postoupivších kandidátů a počet mandátů obdrženy pouze na základě preferenčních hlasů?*

VO2b: *Mají voliči tendenci výrazně zasahovat do pořadí na kandidátních listinách, nebo s pořadím spíše vyjadřují souhlas?*

² V originále *dealignment*. Tento pojem odkazuje na všeobecný pokles stranické identifikace a loajality.

³ V této práci zaměňuji označení ‚vliv‘ a ‚význam‘ preferenčního hlasování. Je tím myšleno nastavení pravidel preferenčního hlasování (např. 1 preferenční hlas a hranice 3 procenta hlasů pro postup kandidáta). ‚Účinnost‘ vyjadřuje výstup tohoto hlasování, tedy jak voliči ovlivňují pořadí na listinách v praxi.

Sněmovní volby v roce 1996 jsou zvoleny jako výchozí, jelikož byly prvními v samostatné České republice. Volby v roce 2017 byly v pořadí již sedmé; tento časový úsek se dá považovat za dostačující pro výzkum personalizace, ať už se jedná o projevy v mediálním prostředí, institucionální změny či chování politických aktérů a elektorátu. Především druhá hypotéza demonstruje snahu o propojení institucionální personalizace a personalizace chování voličů. Jelikož se práce zaměřuje na vývoj parlamentního volebního uspořádání jediné země, využiji kvalitativní metodu případové studie. Práce dále porovnává nasbíraná data o preferenčních hlasech, ale ve více časových bodech, využívá tudíž také diachronní metodu. Ta jednoduše zachycuje vývojové tendence v čase. V tomto případě se jedná o počet mandátů obdržených na základě preferenčního hlasování.

Práce je rozdělena do tří kapitol. První z nich je teoretická část, ve které se budu snažit zachytit počátky politické personalizace v moderních demokraciích. Dále se v této kapitole zaměřím na definici konceptu personalizace, přičemž budu klást důraz na propojení institucionální a behaviorální úrovně. Na tomto místě je také třeba vymezit okruhy výzkumu tohoto společensko-politického jevu. Ve druhé polovině této části bude velká pozornost věnována personalizaci volebních systémů, neboť právě reformami volebních pravidel v České republice se budu zabývat v závěrečné analýze.

Druhá kapitola vychází z teoretické části a zaměří se na operacionalizaci zkoumaného jevu personalizace způsobem, který bude následně využit v analýze. Personalizace politiky má, jak bude níže argumentováno, vícero dimenzí, čemuž také odpovídá bohatý zahraniční výzkum s rozličnými způsoby měření. Tato část představí metody použité ke zodpovězení výzkumných otázek a zároveň poukáže na nedostatky metodologie.

Závěrečná kapitola je již samotná analýza. Nejprve se zaměřím na institucionální vývoj v České republice. Tímto zmapováním reform volebního zákona do Poslanecké sněmovny se budu snažit rozhodnout, zda v naší zemi dochází k personalizaci na této úrovni. Následovat bude srovnání preferenčních hlasů a složení poslaneckého sboru ve volbách od roku 1996 (účinnost preferenčního hlasování). Stanovené výzkumné otázky předpokládají, že budeme schopni zaznamenat rostoucí tendenci voličů vybírat konkrétní politiky a proměňovat podobu kandidátních listin, navrhnutých původně stranami. Vysoký počet odevzdaných preferenčních hlasů se nicméně dá očekávat u lídrů stran, jelikož ve středovýchodní Evropě je personalizace

stran obecně a stran mezery⁴ o to výrazněji silnější než ve ‚starých‘ demokraciích. (Cabada 2014: 116)

V první – teoretické – části vycházím především z textu autorů Gideona Rahata a Tamira Sheafera *The personalization(s) of politics: Israel 1949-2003* a z komparace finského autora Lauriho Karvonena *The Personalisation of Politics: A Study of Parliamentary Democracies*. První z těchto děl pracuje se systematickou, byť poněkud zjednodušenou konceptualizací personalizace politiky. Trojrozměrný model personalizace Rahat a Sheaffer aplikují na případ Izraele a docházejí k závěru, že v období od roku 1949 do roku 2003 došlo v jejich zemi k personalizaci na úrovni institucionální, mediální i behaviorální. (Rahat, Sheaffer 2007) Lauri Karvonen měří míru personalizace několika politických systémů ve srovnatelně dlouhých periodách. Mezi aspekty personalizace, na které se finský autor ve své publikaci zaměřil, patří rovněž nárůst vlivu a účinnosti preferenčního hlasování, tedy aspekt, který je zkoumán i v této bakalářské práci.

Pro zjištění růstu personalizace sněmovního volebního systému bylo použito kódování John M. Careyho a Matthew S. Shugarta z článku *Incentives to Cultivate a Personal Vote: a Rank Ordering of Electoral Formulas* a text *The Personalization of Electoral Systems: Theory and European Evidence*, jehož autory jsou Alan Renwick a Jean-Benoit Pilet. Vhodným ‚průvodcem‘ volebními reformami v České republice je kniha Jakuba Charváta *Politika volebních reforem v ČR po roce 1989*, inspirací pro analytickou část byl rovněž sborník Miroslava Nováka a Tomáše Lebedy *Volební a stranické systémy: ČR v mezinárodním srovnání*. Z děl věnujícím se personalizaci v českém prostředí lze doporučit např. článek Marcely Voženílkové a Jakuba Šeda *Personalizace volebních systémů v České republice. Možnosti a limity metody J. Careyho a M. Shugarta*, ve kterém autoři aplikují dané kódování na tzv. řeckou volební reformu a další, nerealizované návrhy reformy, nebo také příspěvek *The Rise Of Person-Based Politics In The New Democracies: The Czech Republic And Slovenia* Ladislava Cabady a Matevže Tomšiče, kteří se zaměřují na stranické představitele v postkomunistickém prostoru. Lze konstatovat, že poměrně rozsáhlé zahraniční literaturě chybí ucelenost, autoři definují koncept personalizace jednotlivě a docházejí také k odlišným závěrům. Další výzkum v této oblasti se zdá být žádoucí i v českém prostředí.

⁴ V originále tzv. *niche parties*. Strany tohoto typu se dají definovat jako strany, které nekladou důraz na ekonomické záležitosti, ale naopak akcentují malou škálu neekonomických otázek. (Wagner 2012: 3)

1. Teoretické vymezení personalizace politiky

1. 1 Personalizace politiky

V rámci této kapitoly nastiňuji genezi konceptu personalizace politiky, posléze se věnuji definici a kauzálním procesům, které tento fenomén vyprodukovaly a uvedly do popředí výzkumu politických věd. Po vymezení personalizace následuje pojednání o efektech volebních systémů na hlasování, a o vztahu mezi stranami⁵, politiky a voliči. V závěru první kapitoly krátce pouvažuji o důsledcích personalizace na podobu politického procesu a demokracie. Tento fenomén totiž implikuje např. úpadek role stran, který se velmi pravděpodobně projeví v některých nebo ve všech funkcích vykonávaných politickými stranami. (Balmas et al. 2014: 47)

1. 1. 1 Kořeny personalizace politiky

Jak vlastně časově vymezit počátek procesu personalizace politiky? Lauri Karvonen upozorňuje, že ačkoliv většina autorů spojuje personalizaci politiky až s moderními demokraciemi, tento fenomén rozhodně není nikterak nový. (Karvonen 2009: 2) Již Max Weber ve svém klasickém díle *Politik als Beruf* z roku 1919 vyčleňuje charismatickou autoritu jako jednu ze tří hlavních forem politické legitimacy. (Weber 1990) Karvonen pak kromě Webera odkazuje i na další studie zabývajícími se brzkými fázemi reprezentativní demokracie, jelikož politická reprezentace se v počátcích soustředila více v rukou místních notáblů než okolo národně-identifikovatelných kolektivních zájmů a skupinové spřízněnosti. (Manin citován in Karvonen 2009: 2-3) Bernard Manin přímo podotýká, že „volby byly navrženy proto, aby se do vlády dostaly osoby, které se mohly těšit důvěře svých spoluobčanů. V počátcích reprezentativní demokracie tato důvěra vyvěrala z konkrétních okolností: sítě místních konexí, prominentního statutu nebo z úcty, kterou kandidáti podněcovali.“ (Manin 1997: 202) Rovněž Radek Buben a Karel Kouba dokládají, že před zavedením poměrného volebního zastoupení „elity vyznávaly elitářský liberalismus či elitářský konzervatismus, obojí založené na personální a lokální reprezentaci.“ (Buben, Kouba 2016: 19)

⁵ Slovo „strana“ je v této práci ekvivalentem pro hnutí a jiné politické subjekty, které ve volbách kandidují jako celek.

Počátky personalizace politiky v současných západních demokraciích můžeme nalézt ve společenských změnách druhé poloviny 20. století. Společnost jako celek se stala více fluktuující; to platí v neposlední řadě i pro voliče, kteří ztrácejí loajalitu k politickým stranám. Snížený význam společensko-ekonomických faktorů spolu s psychologickými faktory, jako např. oslabená stranická identifikace, zvýšily pravděpodobnost výskytu krátkodobých efektů v politice. (Hermansson 2011) Tento proces si můžeme představit jako oslabení významu dlouhodobých a základních politických agend (např. sociální politika). Výsledky voleb jsou naopak více ovlivněny aktuálními tématy, ke kterým strany a kandidáti zaujímají často protichůdná stanoviska (např. migrační krize), přičemž v následujících volbách může být takové rozhodující téma úplně jiné. Caprara a Zimbardo hovoří o dvou základních důvodech, proč se politika v demokraciích západního světa stala personalizovanou. Zaprvé, politická rozhodnutí jsou stále více individualizovaná, jelikož jsou utvářena na základě voličských sympatií a antipatií. Rozhodnutí voličů se již nezakládají na identifikovaných „*nominálních proměnných*“, jako je vzdělání, pohlaví či věk. Zadruhé, kandidáti se více věnují tlumočení příznivého osobního obrazu a přitažlivých vyprávění, která uspokojí voličský potenciál více než propagace politické ideologie. (Caprara, Zimbardo 2004: 581)

Personalizaci politiky mohly plně rozvinout teprve nové hromadné sdělovací prostředky; televize a média dostupná skrze internet. Rozvoj těchto prostředků ovlivnil politické strany i exekutivní tělesa, v některých ohledech také typ politického režimu a politiku jako celek. (Cabada, Tomšič 2016: 31) Média např. dopomohla k novému vnímání politiky jako arény, ve které se střetávají jednotliví politici a ne strany jako takové. Podle teoretických východisek personalizace tak byla identifikace se stranou nahrazena identifikací s konkrétními politiky. Těžiště politického souboje se zároveň s tím přiblížilo více středu. Vznikají personalizované politické subjekty, které lze stěží zařadit na pravolevé ideologické ose (u nás např. Věci veřejné či ANO 2011). Prostřednictvím propracovaných marketingových metod a kvalitní mediální prezentace se tyto subjekty snaží oslovovat co nejširší spektrum voličů.

Personalizaci politiky můžeme považovat za trend sdílený všemi liberálními demokraciemi. Ian McAllister za její tradiční institucionální domov považuje prezidentské systémy, časově pak počátky existence charismatických, své straně dominujících lídrů, zasazuje do období konce 60. let, kdy byl v Kanadě vlnou mladých voličů, čerstvě obdařených volebním právem, zvolen nový premiér Pierre Trudeau. (McAllister 2007: 571) Velmi často se pak o tomto fenoménu hovoří v souvislosti se zvolením premiérky Margaret Thatcherové ve Velké Británii v roce 1979 a zvolením prezidenta Ronalda Reagana v USA v roce 1980. (Cabada,

Tomšič 2016: 31; McAllister 2007: tamtéž) Na tomto místě můžeme formulovat myšlenku, že pokud chce strana dosáhnout uspokojivého volebního výsledku v liberální společnosti západního střihu, musí ji reprezentovat silná vůdčí osobnost, která se svými schopnostmi a projevem blíží Weberově charismatické autoritě.

1. 1. 2 Definice a výzkum personalizace

Přestože zájem vědců o personalizaci v posledních dekáдах podstatně vzrostl, nalezené empirické důkazy jsou považovány za smíšené. Jak totiž poznamenává Kriesi, čas od času jsou volební kampaně personalizovány ve všech zemích. Autoři zabývající se personalizací však mnohdy docházejí k závěru, že tento fenomén doposud výrazněji voličské chování neovlivnil a personalizace netransformovala politický proces do depolitizovaného souboje, ve kterém nepolitické faktory (např. osobní charakteristiky) nabývají na tak zásadním významu. (Kriesi 2011: 826) Ve výzkumu dokonce dochází k jevu, kdy více studií personalizace ze stejné země prezentuje protichůdné výsledky. (Van Aelst, Sheaffer, Stanyer 2011: 214) Např. v Itálii můžeme hovořit o rostoucím vlivu ministerského předsedy. Volební systém zde však byl od 90. let dvakrát reformován ve prospěch orientace na politické strany a Itálie již nevyužívá prvek preferenčního hlasování. (Karvonen 2009: 104) Na tomto příkladu můžeme doložit, že ve studiu personalizace do značné míry záleží na návržení výzkumu a aspektech fenoménu, na které se badatelé zaměří.

Jakékoliv závěry musí být činěny s notnou dávkou opatrnosti, jelikož personalizace politiky se zdá být mnohem méně jednoznačnou záležitostí než někteří autoři uvádějí. (Karvonen 2009: 14) Základním problémem je, že existující literatura kombinuje odlišné typy politické personalizace. Tento problém je zhoršován sporem mezi vědci, jelikož je velmi složité vést plodnou debatu ohledně samotné existence fenoménu, jeho příčinách a důsledcích, a kauzálních vztazích mezi jednotlivými druhy personalizace, pokud různí autoři ve svém výzkumu odkazují na různé typy personalizace, aniž by je předem explicitně rozlišili. (Rahat, Sheaffer 2007: 66)

Jak tedy srozumitelně a výstižně personalizaci politiky definovat? Dle Karvonen je personalizace „*změna v čase, kdy v bodě t byla politika méně personalizovaná než v bodě t+1.*“ (Karvonen 2009: 4) Tento proces může zahrnovat velké množství aspektů, většina z nich spolu vzájemně souvisí i přes to, že spolu nemusí koexistovat a nemusí mezi nimi panovat žádná

kauzální hierarchie nebo časová posloupnost. (Karvonen 2009: tamtéž) Gideon Rahat a Tamir Sheafer definují politickou personalizaci jako dynamický proces, charakteristický rostoucím významem individuálních politických aktérů a klesajícím významem politických skupin (např. politických stran) v čase. (Rahat, Sheafer 2007: 65) Ke stejné definici se hlásí také např. Jakub Šedo a Marcela Voženílková. (2016: 139)

Spolu se samotnou definicí konceptu personalizace politiky vědci nabízejí sféry jeho výzkumu. Finský autor Lauri Karvonen vymezuje okruhy tohoto výzkumu tři:

1. Studie prezidencialismu. Jádrem zájmu těchto studií leží v otázce predominantní role předsedů vlád v parlamentních systémech, třebaže výzkum často pokrývá širokou škálu jiných empirických jevů. Pro studium prezidencialismu je vhodná publikace autorů Poguntkeho a Webba z roku 2005.
2. Studie efektu stranických lídrů ve volbách. Podle autora se jedná o nejjasněji vymezenou část výzkumu. Tento přístup měří dopad hodnocení stranických lídrů voliči na výsledek voleb.
3. Studie dalších empirických ‚ohnisek‘. Třetím okruhem je zbytková kategorie, zabývající se ostatními aspekty personalizace. (Karvonen 2009: 6)

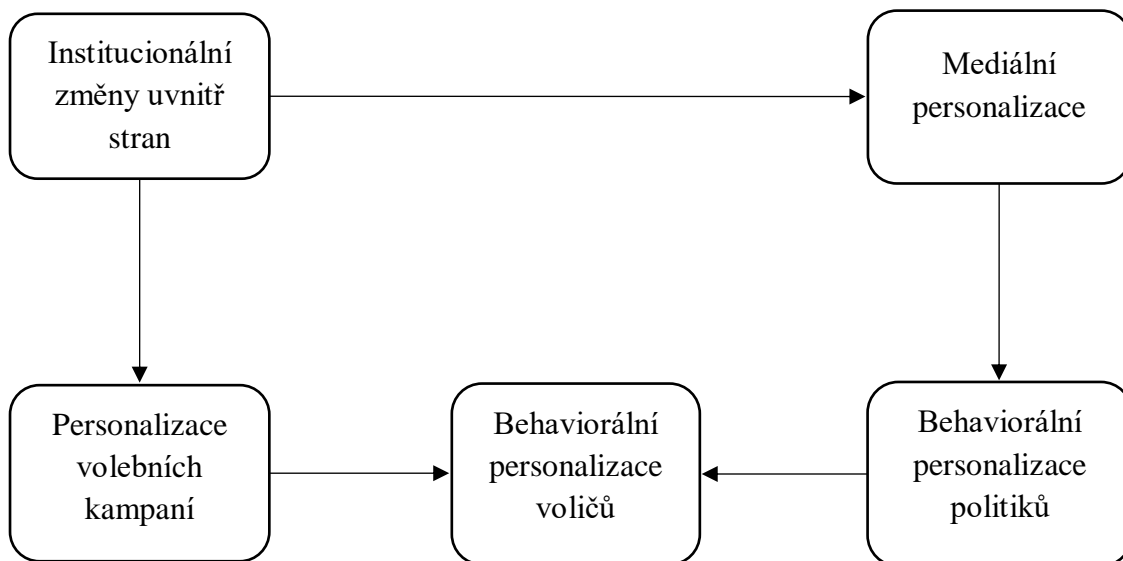
Výzkum fenoménu však může být členěn i odlišným způsobem. Rahat se Sheaferem pracují s trojrozměrnou typologií politické personalizace: institucionální, mediální a behaviorální. (Rahat, Sheafer 2007: 66-69)

- Institucionální personalizaci definují jako přijímání pravidel, mechanismů a institucí, které kladou větší důraz na individuální politiky a menší důraz na politické skupiny a strany. Jako příklad lze uvést nahrazení volebního systému s uzavřenou kandidátní listinou systémem s otevřenou kandidátní listinou, nebo zavedení přímé volby do dané instituce.
- Mediální personalizace odkazuje na změnu prezentování politiky v médiích, která se projevuje zvýšenou orientací na individuální politiky a zároveň klesající orientací na strany, organizace a instituce. Dále autoři rozlišují politickou personalizaci v neplacených médiích (např. ve zpravodajství), v placených médiích (např. v politické reklamě), a personalizaci, jež se projevuje ve stylu vedení politické kampaně. Autoři rovněž poukazují na rozdíly mezi mediální personalizací a mediální privatizací. (blíže k tématu např. Van Aelst, Sheafer, Staney 2011)
- Behaviorální personalizaci Rahat se Sheaferem člení na behaviorální personalizaci politiků a behaviorální personalizaci elektorátu. Jako příklad prvního typu uvádějí nárůst zákonů

předkládaných jednotlivými politiky, tzv. *private member bills*. Behaviorální personalizace elektorátu či voličů je poněkud širší koncept. Svůj původ má ve změně vnímání politiky veřejností. Podle tohoto typu personalizace praktikují voliči svá rozhodnutí stále více s ohledem na jednotlivé kandidáty, méně pak berou v úvahu skupinovou identitu, jako např. svou sociální skupinu či politickou stranu. Stejně jako u mediální personalizace, i zde je dle autorů třeba rozlišovat mezi dvěma subtypy – personalizací a privatizací. Personalizace zahrnuje evaluaci politika na základě jeho politických charakteristik a schopností, privatizace vyjadřuje zvýšený zájem o nepolitické, osobní rysy.

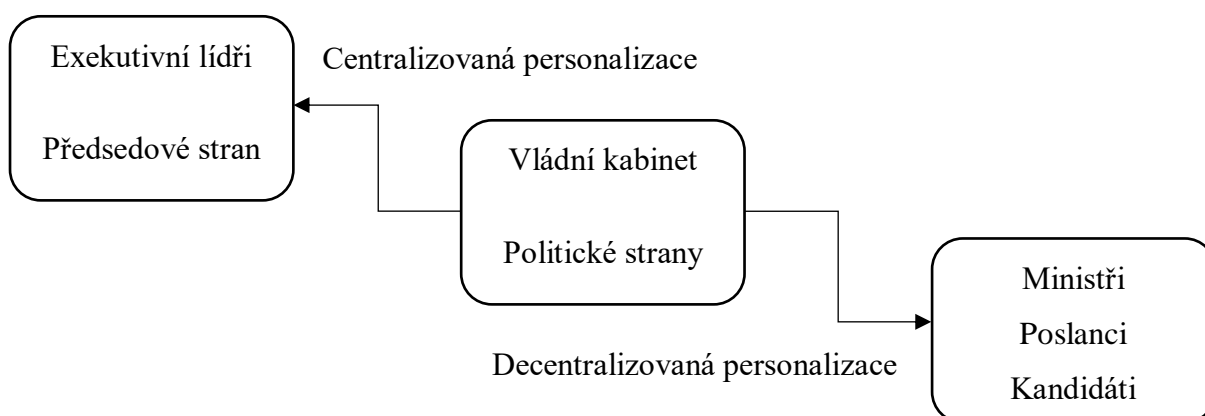
Tato studie izraelských autorů Rahata a Sheafera z roku 2007 se dá považovat za jednu z nejobsáhleji konceptualizovaných analýz personalizace. (Karvonen 2009: 20) Pro svou přehlednost je také jedna z nejcitovanějších. Výzkum izraelských vědců navrhuje souhrnný, leč poněkud zjednodušený kauzální řetězec personalizace. Společenské změny, nástup nové generace⁶ a následný pokles stranického členství v západní Evropě zde nastartovaly institucionální změny – demokratizaci metod výběru kandidátů v rámci stran. Demokratizaci těchto metod zaregistrovala média, která se ve svém sdělení začala více zaměřovat na individuální politiky než na strany jako takové. Nová vnitrostranická selekce kandidátů rovněž změnila způsob vedení kampaní. Političtí aktéři v závislosti na transformaci zpravodajství změnili vystupování a začali více budovat svou image, zároveň se v politickém procesu stále méně chovají jako „týmoví hráči“ (např. předkládání *private member bills*). Finálně, rovněž voliči se při hlasování více zaměřují na politické lídry a evaluace strany s jejím programem je pro ně druhořadá. (Rahat, Sheaffer 2007: 69-70)

⁶ Ronald Inglehart přišel v 70. letech se svou koncepcí „*tiché revoluce*“ a „*postmaterialismu*“. Prvořadým cílem pro generaci narozenou v 50. a v 60. letech již nebyla ekonomická prosperita a z ní vyplývající hmotné jistoty, ale možnost svobodné seberealizace individua, participace na politických rozhodnutích, účast ve správě věcí či kvalita životního prostředí. (Inglehart in Rabušic 2000: 3)

Zdroj: autor na základě Rahat, Sheaffer 2007: 69-70

V roce 2014 byl tento koncept personalizace autory (Balmas et al.) doplněn o dva další prvky: centralizovanou a decentralizovanou personalizaci. Centralizovaná personalizace implikuje, že politická síla proudí směrem nahoru od skupin (např. politické strany, vládního kabinetu) do rukou jednotlivých lídrů (např. předsedy strany, premiéra, prezidenta). (Balmas et al. 2014: 37) Decentralizovaná personalizace označuje jev, při kterém politická síla směřuje od skupin k politikům, kteří nejsou stranickými nebo exekutivními lídry. (Balmas et al. 2014: tamtéž) Ačkoliv autoři považují centralizovanou a decentralizovanou personalizaci za protichůdné jevy, nevyklučují jejich vzájemnou existenci v rámci jednoho politického systému.

Zdroj: autor na základě Balmas et al. 2014: 37

Zde je souhrn všech osmi druhů personalizace, které je z tohoto konceptu možné vyvodit:

1. Centralizovaná institucionální personalizace.
2. Decentralizovaná institucionální personalizace.
3. Centralizovaná mediální personalizace.
4. Decentralizovaná mediální personalizace.
5. Centralizovaná behaviorální personalizace politiků.
6. Decentralizovaná behaviorální personalizace politiků.
7. Centralizovaná behaviorální personalizace voličů.
8. Decentralizovaná behaviorální personalizace voličů.

Zdroj: Rahat, Sheaffer 2007 a Balmas et al. 2014

1. 1. 3 Institucionální personalizace

Jelikož se tato bakalářská práce kvůli svému rozsahu zaměřuje pouze na institucionální a behaviorální typ personalizace, nadále již opomím mediální personalizaci politiky, a to i přes nesporný vliv médií v informačním procesu i ve způsobu nahlížení na politiku. Jako vhodnou studii k mediální personalizaci z českého prostředí lze doporučit diplomovou práci Lukáše Rozmajzla (2011), ze zahraničních autorů se mediální personalizaci věnuje např. Hanspeter Kriesi (2011) či již v úvodu zmiňovaný Johannes Bjerling (2012).

Klíčovým prvkem pro konceptualizaci této práce je naopak centralizovaná a především decentralizovaná institucionální personalizace. Centralizující tendence charakterizuje posílení pozice lídra v rámci dané instituce. Jako příklad lze uvést exkluzivní pravomoc členů strany vybírat stranické předsedy, nebo zavedení přímé volby, ať už na celostátní úrovni (přímá volba prezidenta) či lokální úrovni (přímá volba starosty). (Balmas et al. 2014: 38) Přímé volby přinášejí personalizaci; zaprvé totiž zvoleným zaručují mandát více osobně-populární než stranický, zadruhé pak přímá volba vyžaduje osobní souboj o danou funkci/funkce. (Balmas et al. 2014: tamtéž)

Decentralizující směr institucionální personalizace značí posílení pozice jednotlivců, např. ministrů či poslanců, v rámci politické instituce. Jako důkaz tohoto typu personalizace

v praxi lze uvést rostoucí váhu tzv. *personal vote*⁷ ve volebním systému v Belgii, Nizozemsku, Rakousku a Švédsku. (Karvonen citován in Balmas et al. 2014: 39) Vyústěním snahy o vybudování silného efektu *personal vote* na institucionální úrovni/behaviorální úrovni politiků je v poměrném volebním systému preferenční hlasování⁸ na behaviorální úrovni voličů. Volební systém s preferenčním hlasováním vybízí kandidáty k samostatné kampani a ke přímé, na straně nezávislé komunikaci s voliči. Kandidát se v systému s preferenčním hlasováním nevynechává pouze proti ostatním stranám, ale také proti svým kolegům. Volební kampaň tak politici vedou agresivněji a personalizovaněji, protože si potřebují vybudovat vlastní reputaci. Tak jako u přímé volby prezidenta, stranických lídrů či starostů, i zde je mandát osobně-populární a můžeme hovořit o personalizaci politiky. (Balmas et al. 2014: 39)

Na závěr je nutné podotknout, že politici mají pod kontrolou nastavení volebního systému a budou podporovat pouze takové úpravy zákona, které povedou k jejich znovuzvolení. Reforma personalizující volební systém zvyšuje zájem voličů o jednotlivé politiky. O decentralizované institucionální personalizaci tak můžeme hovořit např. při zavedení otevřené kandidátní listiny (*major reform*), nebo při zvýšení počtu preferenčních hlasů v ruce voliče či snížení prahu pro postup kandidáta (*minor reform*).⁹

⁷ Podle Zittela (2017: 668) je za *personal vote* považován podíl voličské podpory kandidáta, který pramení z jeho osobních kvalit, kvalifikace, aktivit a historie. Je to tedy nestranické hlasování, zakořeněné spíše v zájmu o individuální kandidáty než v zájmu o stranické ideologie a vize.

⁸ Badatelé konceptu *personal vote* zdůrazňují jeho elitářskou podstatu a behaviorální strategie zákonodárců v úřadu vybudovat si personalizovanou (!) podporu mezi elektorátem. Personalizace se dle nich naopak zaměřuje na voličskou úroveň a rozsah, ve kterém hlavní kandidáti ovlivňují chování voličů a výsledek voleb. (Zittel 2017: 668) Rahat a Sheaffer však ve schématu, se kterým zde pracují, ztotožňují *personal vote-seeking* koncept s decentralizovanou institucionální/behaviorální personalizací. Na tomto místě se ukazuje jedna z kontroverzí, která v behaviorálním výzkumu panuje. Pokud však přijmeme Karvonenovu tezi, že personalizace je změna v čase, kdy v bodě *t* byla politika méně personalizovaná než v bodě *t+1* (Karvonen 2009: 4), musí personalizace politiky zahrnovat individualizovanější chování politiků, úpravy volebního systému směrem od hlasování čistě pro strany a chování voličů zaměřené více na kandidáty, jehož výstupem v poměrném volebním systému bude větší účinnost preferenčního hlasování.

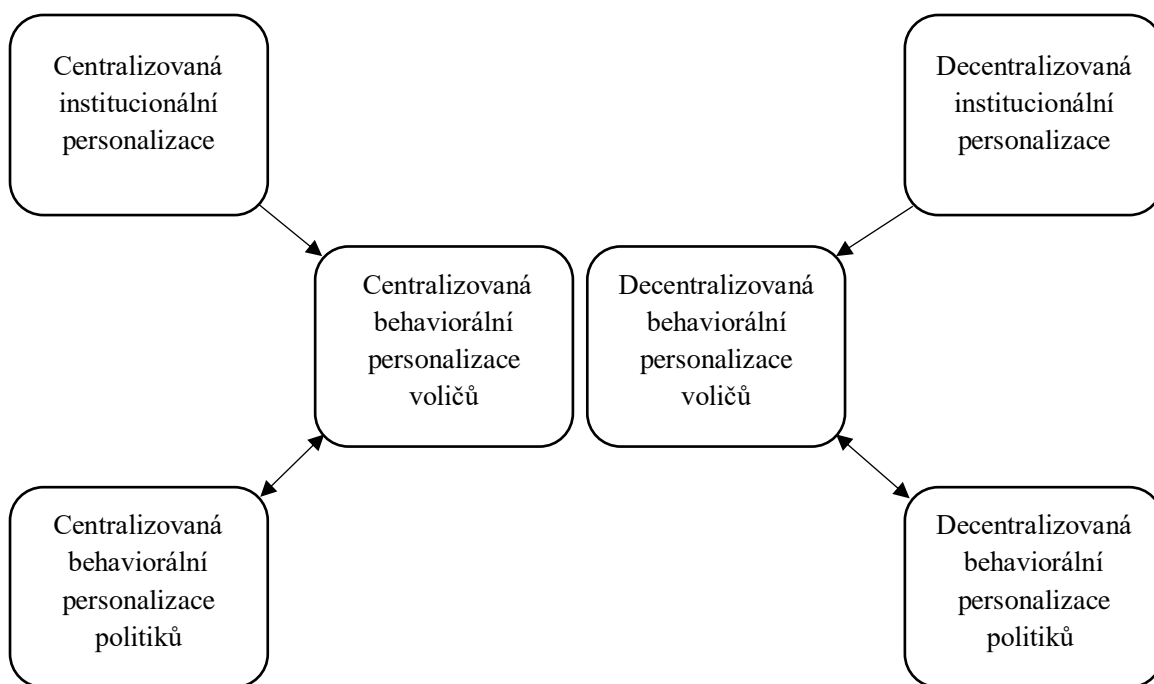
⁹ Jak podotýkají Jakub Šedo a Marcela Voženílková: „Neexistuje jasná hranice mezi *major* a *minor* reformami a ještě těžší je rozlišovat mezi *minor* reformami a změnami, které jsou pouze technické nebo triviální.“ (Šedo, Voženílková 2016: 139)

1. 1. 4 Behaviorální personalizace

V závěru této části se budu věnovat centralizované a decentralizované behaviorální personalizaci voličů. Výskyt centralizující tendence se dá v postkomunistických zemích očekávat minimálně stejně či dokonce více než v etablovaných západních demokraciích. Na počátku politické transformace v těchto zemích totiž neexistovaly jiné politické strany než ty komunistické či komunistickou stranou povolené. (Linek, Voženílková 2017: 148) „*Nově formované strany byly vytvářeny elitami; zároveň byly organizačně slabé, nezakotvené ve společnosti a s minimem členů.*“ (Van Biezen citován in Linek, Voženílková 2017: 148)

Ve svém výzkumu docházejí Lukáš Linek a Marcela Voženílková k závěrům o stabilním efektu lídrů na volební rozhodování v České republice. Příčinou tohoto zjištění je podle nich skutečnost, že volební rozhodování českých voličů bylo silně personalizované již v polovině devadesátých let. Efekt lídrů je v České republice navíc vyšší než v západoevropských zemích. (Linek, Voženílková 2017: 171)

Decentralizovaná behaviorální personalizace voličů již z logiky věci implikuje volební rozhodování na základě evaluace konkrétních kandidátů (ne stranických lídrů). V literatuře existuje mírné množství důkazů o existenci tohoto jevu. Např. v některých zemích s polootevřeným volebním systémem mají voliči tendenci více využívat možnosti osobní preference – preferenčního hlasu. (Karvonen citován in Balmas et al. 2014: 40) Konkrétně v Nizozemsku má volič k dispozici jediný preferenční hlas; pokud jej udělí komukoliv kromě lídrovi kandidátky, můžeme hovořit o daném typu personalizace. Na tomto místě je vhodné doplnit, že nárůst ve využívání preferenčního hlasování musí mít reálný dopad na konečnou podobu kandidátních listin. Preferenční hlasování by mělo generovat osobně-populární mandáty. Pokud dojde ke zvolení kandidáta i přes původní nominaci na nevolitelné místo na listině, získává tento politik větší autonomii a potenciál k personalizaci (!) svého chování. Institucionální a behaviorální personalizace – se všemi svými subtypy – jsou teoreticky velmi provázané a navzájem se posilují.

Zdroj: autor na základě Balmas et al. 2014

1. 2 Personalizace volebních systémů

Chceme-li podat důkazy o institucionální a behaviorální personalizaci v praxi, musíme zkoumat volební proces. Volby jsou v zásadě možná vůbec nejzákladnějším pojítkem mezi společností a politickou sférou. Jsou také zdrojem politické legitimacy; vítězní aktéři se při svém jednání odvolávají na jejich výsledky. Podoba volebního systému určuje, jakým mechanismem budou rozděleny mandáty, o které se soutěží. Je proto vhodné se domnívat, že volební nastavení bude vypovídat mnohé o míře a potenciálu politické personalizace v dané zemi. V posledních dekádách došlo v mnoha evropských zemích z různých důvodů k reformám volebního systému. (Renwick, Pilet 2011: 5-6)

Úpravy volebního systému se mohou mimo jiné týkat právě jeho větší personalizace – takové procesy spadají do kategorie institucionální personalizace. Změna může být vyvolávána dvěma směry. „Pokud odpovídá na aktuální politickou situaci a kulturu, která vyžaduje, aby se kandidáti co nejvíce individuálně otevřeli, změna vychází směrem od voličů. To odpovídá představě, že volba skrze personal vote posílí volené úřady díky zvýšené odpovědnosti voleného reprezentanta (tzv. fiskální (legislativní) partikularismus). Zvolený kandidát skrze personal vote usiluje o znovuzvolení a nejvhodnější strategií se jeví osobní přístup a tedy posilování

mechanizmů rozvíjejících osobní hlasování (mechanism to cultivate personal vote, MCPV). Pobídky k reformám směrem k personalizaci volebního systému mohou vycházet tedy jak od veřejnosti, tak od politiků.“ (Šedo, Voženílková 2016: 139-140)

Podle českých autorů můžeme v této souvislosti hovořit o dvou směrech výzkumu personalizace volebních systémů. První z nich vychází z předpokladu, že k personalizaci volebních systémů dochází směrem od kandidátů a jejich touhy být znovuzvoleni. (Šedo, Voženílková 2016: 141) „*Tato perspektiva v současném diskursu převládá a ptá se, jaký je stupeň, na kterém volební pravidla posilují kandidáty (personal vote) na úkor politických stran (party vote).*“ (Šedo, Voženílková 2016: tamtéž) Příkladem takového výzkumu může být práce John M. Careyho a Matthew S. Shugarta *Incentives to Cultivate a Personal Vote: a Rank Ordering of Electoral Formulas* z roku 1995.

Za zástupce druhého směru jsou považováni Alan Renwick a Jean-Benoit Pilet. V práci s názvem *The Personalization of Electoral Systems: Theory and European Evidence* obhajují touhu po volebních reformách zdola tvrzením, že „*občané již nejsou spokojeni s lístkem umožňujícím zakroužkovat pouze jedno pole pro stranu. Stále více vyžadují sofistikovanější rozhodovací kapacitu, zahrnující možnost vyjádřit preference kandidátům v rámci kandidátních listin.*“ (Renwick, Pilet 2011: 6)

V této části se budu věnovat rozboru prvního článku, řadícího volební systémy z hlediska personalizace a pobídky ke zušlechťování¹⁰ hlasování založeného na osobní reputaci – *personal vote*. Daná metoda hodnocení volebních systémů se zakládá na čtyřech stanovených proměnných, první tři z nich (Carey, Shugart 1995: 420-423) nabývají hodnot od 0 do 2:

- 1) *Ballot* měří stupeň kontroly stranických lídrů nad kandidátní listinou. Čím větší tato kontrola je, tím méně bude volební systém kandidáty pobízet k rozvoji *personal vote*.
0: Uzavřená kandidátní listina, voliči do ní nemohou zasahovat.
1: Stranická kandidátní listina, voliči do ní mohou zasahovat.
2: Lídři nemají ke kandidátním listinám přístup, a ani neovlivňují pořadí na nich.

Pokud zaznamenáváme skóre 0, úzký kruh lídrů (např. předsednictvo strany) kontroluje nominaci i pořadí kandidátů, a má tak maximální možnou kontrolu nad podobou hlasovacího lístku. Voliči se budou zaměřovat více na strany než na jednotlivce, proto je hodnota osobní reputace minimalizována. Hodnota 1 indikuje, že straničtí lídři kontrolují nominaci kandidátů,

¹⁰ V originále Carey a Shugart užívají termín *cultivate*.

jsou to však voliči, kteří rozhodují o tom, kdo z těchto kandidátů bude zvolen. Tato skutečnost předpokládá vnitrostranickou soutěž mezi kandidáty, a proto bude osobní reputace užitečná. Pokud má *Ballot* ve volebním systému skóre 2, politici sami zde rozhodují o svém vstupu do voleb a chovají se jako nezávislí aktéři. Straniční lídři jsou marginalizováni, hodnota osobní reputace je naopak maximalizována. (Carey, Shugart 1995: 421)

2) *Pool* měří, zda hlasy přidělené jednomu kandidátovi dané strany přispívají k jejímu vítězství jako celku v obvodu.

0: Sdružování hlasů napříč celou stranou.

1: Sdružování hlasů na sub-stranické úrovni (např. stranická frakce).

2: Žádné sdružování hlasů.

Skóre 0 indikuje, že hlas pro jakéhokoliv kandidáta je v první řadě počítán jako hlas pro celou stranu z důvodu určení toho, kolik mandátů má této straně být přiděleno. Při skóre 1 jsou hlasy sdružovány mezi kandidáty nebo frakcemi. Pokud tato kategorie nabývá hodnoty 2, k žádnému sdružování hlasů nedochází a hlas pro kandidáta je hlasem pouze pro něj samotného. Kandidáti jsou za takových podmínek voleni pro svou schopnost přitáhnout voliče a jejich hlasy, pobídka k budování *personal vote* je zde největší. (Carey, Shugart 1995: 421-422)

3) *Votes* kategorie rozlišuje mezi systémy, ve kterých je voličům umožněno přidělit pouze jeden hlas pro stranu, více hlasů nebo jeden hlas pro kandidáta.

0: Voliči přidělují jediný hlas jedné straně.

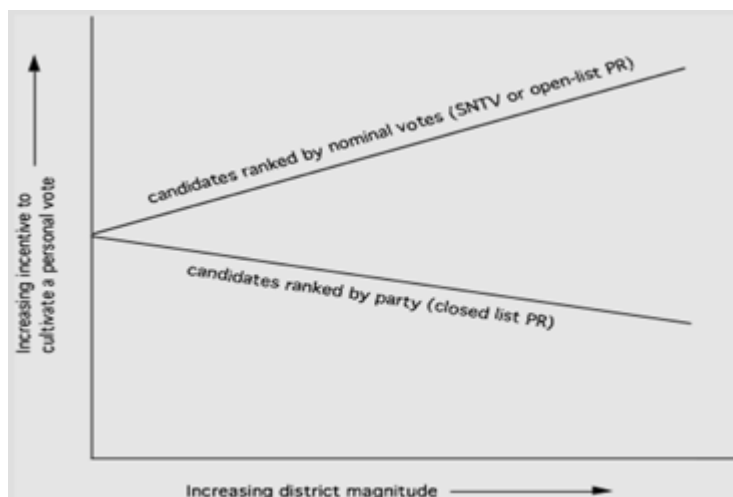
1: Voliči přidělují hlasy vícero kandidátům.

2: Voliči přidělují jediný hlas pod úrovní politické strany.

Při skóre 0 si voliči vybírají pouze jednu ze stran. Pobídka ke zušlechtování *personal vote* je v takovém případě relativně malá, na významu naopak nabývá stranická reputace. Indikujeme-li hodnotu 1, voliči mohou odevzdat více než jeden hlas. Příkladem může být možnost udělit několik preferenčních hlasů v poměrném systému, panašování¹¹ či více mandátový většinový systém. Má-li volič možnost udělit více hlasů zároveň, jeví se pro kandidáty jako racionální, aby se spojili a vytvořili blok. Pobídka k rozvoji *personal vote* je tak maximalizována až při skóre 2; vnitrostranická soutěž v takových systémech probíhá zároveň s mezistranickou a „každý soutěží proti všem ostatním najednou.“ (Carey, Shugart 1995: 422-423)

¹¹ Volič může své preferenční hlasy rozdělovat napříč stranami.

Čtvrtou proměnnou je *District Magnitude* (M) – velikost volebního obvodu. Její hodnota může nabývat od 1 (většinový systém prvního v cíli) až do celkového počtu křesel v zákonodárném sboru (celá země je jeden volební obvod). Velikost obvodu se nedá popsat škálou intervalů jako tři předchozí proměnné, její hodnota má současně jiné účinky na budování osobní reputace. (Carey, Shugart 1995: 430) S rostoucí velikostí volebního obvodu podle autorů roste i důraz na rozvoj osobní reputace ve všech typech volebních systémů, kromě těch, ve kterých neexistuje vnitrostranická soutěž (*Ballot* = 0). Počet spolustraníků na hlasovacím lístku se v takovém volebním systému zvyšuje a jelikož volič nemůže žádného kandidáta upřednostnit, jeho rozhodování dominují strany. S rostoucím M v uzavřených systémech tedy klesá hodnota osobní reputace; naopak s rostoucím M v ostatních systémech roste hodnota osobní reputace. (Šedo, Voženílková 2016: 145)

Zdroj: Shugart 2013: 819

Po vyloučení nelogických a jedné nepravděpodobné kombinace hodnot proměnných *Ballot*, *Pool* a *Votes* získávají autoři 13 volebních konfigurací, které následně seřazují dle jejich stupně personalizace. Výhodou celého schématu o čtyřech proměnných je jeho zobecnitelnost a tvárnost. Zahrnuje všechny existující volební systémy i systémy, které se v praxi nevyskytují, logicky jsou však možné. (Carey, Shugart 1995: 418)

Jak Carey a Shugart sami poznamenávají, osobní reputaci kandidátů ovlivňují i další faktory. Jejich model se soustřeďuje výlučně na volební pravidla, systematické začlenění jiných proměnných nechávají na následujícím výzkumu. (Carey, Shugart 1995: 432) Další kritika se objevila např. proto, že tento model nevzal v úvahu, že motivace jednotlivce může poškodit zájmy celé strany. (Swindle citován in Šedo, Voženílková 2016: 147) Nejspornějším bodem

modelu se stala proměnná M – velikost volebního obvodu. Objevily se totiž studie, které dokládají, že vyšší počet mandátů přidělovaných v jednom obvodu M nemusí nutně znamenat vyšší počet kandidujících spolustraníků C . „Podíl $C:M$ nesprávně kombinuje dle autorů dva typy soutěže: napříč kandidáty soutěžící o všechny mandáty (M) a soutěž mezi spolustraníky (C), kteří soutěží o křesla dané strany (P). (...) Je proto nutné poupravit původní Careyho a Shugartovo pravidlo: při existenci vnitrostranické soutěže s rostoucím počtem spolustraníků (C) roste počet křesel pro stranu (P). Čím je tento podíl silnější, tím více musí kandidát rozvíjet svou osobní pověst.“ (Šedo, Voženílková 2016: 147) Dle této kritiky záleží na podílu $C:P$, nikoliv na podílu $C:M$.

V roce 2001 Matthew S. Shugart celou typologii mírně poupravil. Nejvýznamnější revizí bylo představení nové kategorie *flexible list* (pružná listina), která se mírou, jež vybízí ke zušlechťování *personal vote*, nachází mezi uzavřenými a otevřenými listinami. S rostoucím M se systém s pružnou listinou chová jako systém s uzavřenou listinou: pobídka ke zušlechťování klesá. (Renwick, Pilet 2011: 8)

Nyní se zaměřím na druhý typ měření míry personalizace volebních systémů. Alan Renwick a Jean-Benoit Pilet přistupují k volebním systémům s odlišnou premisou. Přestože si podle nich politici převážně udržují kontrolu nad volebními pravidly, uvažují-li o jejich reformě, musejí naslouchat veřejnému mínění. (Renwick, Pilet 2011: 6) Trend směrem k větší personalizaci volebních systémů je řízen postojem veřejnosti, konkrétně „*touhou voličů po přímé kontrole politiků a deziluzí z existujícího demokratického uspořádání*.“ (Renwick, Pilet 2011: 8-9) Druhou odlišností tohoto výzkumu je detailnější kategorizace systémů.

Autoři navrhují hodnotit stupeň personalizace volebního systému na základě dvou okruhů: (1) co je po voličích vyžadováno při hlasování (Akt hlasování) a (2) co voliči vidí po volbách; jaký měl jejich hlas vliv na výsledek voleb a kdo byl zvolen (Efekty hlasování). Při hodnocení okruhu (1 – Akt hlasování) musíme dle autorů brát v úvahu šest aspektů:

1. Kolik preferenčních hlasů má volič k dispozici pro kandidáty?
2. Jak moc rozdílná může být podpora voliče jednotlivým kandidátům?
3. Může volič své preference distribuovat mezi stranami nebo pouze v rámci jedné kandidátní listiny?
4. Je pro voliče povinné užívat preference, a pokud ano, kolik hlasů?
5. Jak moc efektivní je vnitrostranická volba?
6. Jak velká je vzdálenost mezi voličem a kandidáty? (Renwick, Pilet 2011: 10)

K prvnímu aspektu je důležité poznamenat, že personalizace volebních systémů roste s počtem preferenčních hlasů, které má volič k dispozici. Zde se kódování Careyho a Shugarta liší: nejvyšší personalizaci vyjadřoval systém s jediným preferenčním hlasem. Z voličské perspektivy však „systém, který umožňuje vyjádřit více preferencí, zároveň umožňuje vyjádřit více informací o tom, co si voliči o politicích myslí.“ (Renwick, Pilet 2011: 10) Druhý aspekt se týká síly preferenčních hlasů. Volič např. může kumulovat 5 hlasů a všechny je přidělit jednomu kandidátovi. Takový volební systém umožňuje větší personalizaci voličského chování než volební systém s např. jediným preferenčním hlasem. (Renwick, Pilet 2011: 11)

Pokud volič může své preferenční hlasy distribuovat mezi stranami (třetí aspekt), může při aktu hlasování zaujmout více strategií. Tento systém umožňuje větší míru personalizace než preferenční hlasování v rámci jediné stranické kandidátky. Dále pokud je udělování preferencí pro voliče povinné (čtvrtý aspekt), nemá tolik svobody při rozhodování, jako v případě pouhé možnosti tyto hlasy užívat. Pátý znak se zaměřuje na rozsah kandidátů, ze kterých volič může vybírat. Čím větší je poměr mezi kandidáty představenými stranou a počtem kandidátů, které musí volič podpořit, aby straně maximálně pomohl, tím větší je stupeň vnitrostranické volby. (Renwick, Pilet 2011: 13) Poslední, šestý aspekt se týká velikosti volebního obvodu. Zde autoři hovoří o nepřímé úměře, jelikož rostoucí velikost obvodu zvyšuje vzdálenost mezi kandidáty a voliči, tudíž snižuje personalizaci. Jak však autoři sami poznamenávají, velikost volebního obvodu je komplexnější faktor a voličské chování může poznamenat vícero způsoby. (Renwick, Pilet 2011: 17-19)

Druhý okruh (2 – Efekty hlasování) se skládá ze tří atributů:

1. Jsou hlasy voliče opravdu počítány, respektive existují systémy, ve kterých nejsou hlasy za určitých podmínek počítány?
2. Do jaké míry volič skutečně ovlivňuje pořadí, ve kterém jsou kandidáti zvoleni?
3. V jaké míře dochází ke sdružování hlasů? (Renwick, Pilet 2011: 14)

Pochopitelně i tento model kódování naráží na určité limity. O žádné reformě volebního systému nemůžeme *a priori* tvrdit, že bude mít očekávané účinky. (Renwick, Pilet 2011: 19) Další slabina spočívá v tom, že některé volební systémy jsou politickými stranami, tím pádem i voliči používány neočekávaným způsobem, a úroveň personalizace se tak mění. (Renwick, Pilet 2011: 20) Při zachování všech ostatních proměnných však můžeme s jistotou tvrdit, že míra personalizace se zvýší, pokud:

- a) dojde k navýšení počtu kandidátů, které může volič podpořit.

- b) dojde ke změně diferenciaci udělování preferencí (např. kategorické přidělování preferenčních hlasů je nahrazeno možností kumulovat preferenční hlasy).
- c) dojde ke zvýšení svobody, kterou volič disponuje při udělování preferencí.
- d) dojde ke zvýšení svobody v počtu kroužkovaných kandidátů.
- e) dojde ke zvýšení vnitrostranických možností volby.
- f) dojde ke zvýšení pravděpodobnosti, že preferenční hlasy budou skutečně započítány.
- g) dojde k jakémukoliv zvýšení vlivu preferenčních hlasů na pořadí kandidátů na listině.
- h) dojde k redukci sdružování hlasů. (Renwick, Pilet 2011: 21)

Renwick a Pilet nasbírali informace o volebních systémech ze 30 evropských zemí od roku 1945. Konstatují, že reformy zvyšující personalizaci byly ve sledovaném období frekventovanější než reformy snižující personalizaci. Tento směr je navíc patrnější v „mladých“ evropských demokraciích. Původ reformy a celkový trend personalizace jsou zakotveny v klesající angažovanosti voličů v tradiční stranické politice, a v touze po více individualizovaných formách politického vyjádření a reprezentace. (Renwick, Pilet 2011: 28)

1. 3 Důsledky personalizace

Podílí se personalizace na úpadku demokracie, nebo je jeho produktem? V západních zemích se často hovoří o krizi politické reprezentace. Stabilní, důvěrný vztah mezi voliči a stranami je otupován větší volatilitou¹² a rostoucím množstvím těch, kteří odmítají identifikaci s jakoukoliv politickou stranou. (Manin 1997: 193) *„Politici vděčí za moc svému mediálnímu talentu. Nepodobají se svým voličům sociálně a nemají k nim blízko. Vypadá to, že propast mezi vládou a společností, reprezentanty a reprezentovanými, se rozšiřuje.“* (Manin 1997: tamtéž)

Velikán politologie Giovanni Sartori v souvislosti s mediální revolucí přišel s pojmy videopolitika a videodemokracie. Videopolitika dle něj *„produkuje rostoucí emocionálně mobilizovanou participaci v podmínkách klesající a ochuzené informovanosti.“* (Sartori 2001: 156) Sartori kritizuje obsah televizních zpráv, jejichž vizuálnímu sdělení mnohdy schází podstata informací. Veřejnost je ve všech ohledech vysoce dezinformovaná nebo špatně informovaná. Videopolitika navíc hluboce ovlivňuje rozhodování voličů i politických aktérů. (Sartori 2001: 154-155) Sartori svou kritikou naráží mimo jiné na tendence zpravodajů

¹² Přelétavost voličů. Volatilita zachycuje přesuny voličů mezi stranami.

zaměřovat se ve svém sdělení stále více na individuální aktéry a jejich soukromí. (Van Aelst, Stanyer, Sheaffer 2011: 204) Mediální personalizace tedy může představovat hrozbu pro informovanost veřejnosti o politice, jelikož zjednodušuje a ‚zezábavňuje‘ pozadí politického procesu a nevěnuje pozornost faktorům, které tento proces spoluvytvářejí.

Personalizace politiky však může deformovat i samotné vládnutí v demokratickém (i jiném) režimu. Akcelerovaný proces personalizace může přizpůsobovat nesoulad mezi podobou režimu a procesem získání legitimacy. Společná existence právní tradice, skupinově orientovaných institucionálních struktur v politice a procesu personalizace produkuje vnitřní napětí, které může ohrozit schopnost jakéhokoliv zvoleného vedení získat legitimitu. Proces získání politické legitimacy, natolik klíčový prvek demokracie, může být ohrožován neustálými konflikty mezi normami, institucemi a chováním politických aktérů. (Balmas et al. 2014: 47) Jedno z vyústění těchto konfliktů může představovat negativní trend směrem k plebiscitnímu modelu, Napoleonské formě demokracie: dominantní lídr hovoří přímo k lidu či roztržitým skupinkám politiků, a jeho moc nemůže být korigována slabnoucími politickými uskupeními, institucemi a organizacemi. (Balmas et al. 2014: 47)

Dále jedním ze znaků stability politického systému je úroveň volatility. Vysoká míra volatility je častým průvodním jevem vysoce personalizovaných nových stran, které zažijí výrazný úspěch v jednom volebním období. (Cabada, Tomšič 2016: 36) Tyto strany však mají problém udržet si voličskou podporu dlouhodobě, protože jsou slabě institucionalizované a nenabízejí stálou politickou orientaci. To může představovat problém hlavně v mladších demokratických režimech. ‚Trvanlivost‘ personalizovaných stran je spíše krátká, což ještě více přispívá k rostoucí nestabilitě v již tak velmi těkavém politickém prostoru nových demokracií. (Cabada, Tomšič 2016: 44) Podobnou politickou destabilizaci jsme v posledních letech mohli pozorovat i v České republice; v zemi, jež byla považována za prostředí s relativně stabilní politickou situací a stranickým systémem. (Cabada, Tomšič 2016: 36) Ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2010 dvě dosavadně nejúspěšnější strany ČSSD a ODS zaznamenaly propad v zisku hlasů, který byl dále prohlouben ve volbách v roce 2013 a 2017. Úspěch(y) naopak registrovaly nové subjekty – TOP 09 a Věci veřejné (2010), ANO 2011 a Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury (2013).

Hledáme-li nějaké klady, pak personalizované vedení politiky se zdá být velice efektivní v mobilizaci masové podpory a v obcházení četných organizačních překážek. Silný a charismatický vůdce může být kompenzací za nedostatek institucionálních struktur v rámci strany. (Cabada, Tomšič 2016: 44) Rovněž z liberálního hlediska lze proces personalizace

vnímat pozitivně. Moc je v personalizovaném systému totiž rovnoměrně rozložena mezi lídry, elitami a individuálními politiky, což mezi těmito aktéry vytváří jakýsi ‚systém brzd a protivah‘. (Balmas et al. 2014: 47) Avšak trend směrem k více decentralizovanému modelu demokracie v České republice se stal předmětem kritiky práce o poměrném zastoupení od Radka Bubna a Karla Kouby. Zavedení více personalizovaného poměrného volebního systému, nebo dokonce většinového systému, by ještě razantněji posílilo vlivy „*krajských a lokálních politických elit, váhu jednotlivých poslanců a jejich lokalistických vazeb, nízkou stranickou disciplínu, korupci a klientelismus a z toho plynoucí dekonsolidaci stranického uspořádání.*“ (Buben, Kouba 2016: 6)

2. Metodologický rámec bakalářské práce

V této části nejprve představím případovou studii jako vhodnou metodu ke hloubkové analýze zkoumaného jevu, v tomto případě hloubkové analýze reformy volebního systému užívaného ve volbách do Poslanecké sněmovny v České republice od voleb konaných v roce 1996. Případová studie je užitá v analytické části k ověření první hypotézy, tedy zda na úrovni daného volebního systému indikujeme trend k institucionální personalizaci. Při operacionalizaci personalizace volebního systému vycházím z předchozí teoretické části. Ověření druhé hypotézy o nárůstu osobně-populárních mandátů vyžaduje užití diachronního srovnání.

2. 1 Případová studie

Případová studie je jednou z kvalitativních metod výzkumu v sociálních vědách. Tato metoda se zaměřuje na jeden či na několik málo případů (Yin 2003: 14) a pracuje v rámci již existující teorie (kterou se může snažit přeformulovat), nebo může usilovat o vytvoření teorie nové. Tato metoda je „*detailní analýzou případu, který byl zvolen jako objekt výzkumu. Jejím cílem je poskytnout hluboké porozumění nebo příčinné vysvětlení vybraného případu. Musí zohlednit celkový kontext události či objektu (sociální, politický, historický), fenoménu či děje a musí zároveň poskytnout komplexní obrázek – musí být zahrnuto co největší množství proměnných.*“ (Drulák et al. 2008: 33)

Případovou studii si jako metodu výzkumu zvolíme, klademe-li si otázky ‚jak‘ a ‚proč‘, dále pokud disponujeme malou kontrolou nad událostmi (vyloučíme užití experimentu) a pokud se zaměřujeme na současný fenomén v kontextu reálného světa. (Yin 2003: 1) Těmto třem kritériím zcela přesně odpovídají výzkumné otázky ‚**VO1a**: *Jakými reformami prošel volební systém do Poslanecké sněmovny po roce 1996?*‘ a ‚**VO1b**: *Můžeme definovat příčiny těchto reform? Pokud ano, byl cíl některé z nich personalizovat volební systém?*‘. Právě na základě jejich obsahu byla vybrána metoda případové studie.

Podporovatelé případové studie obhajují její schopnost poskytnout důkazy o kauzálních příčinách, které nejsou dostupné např. skrze statistické metody. (Crasnow 2012: 655) Tyto důkazy jsou získávány pomocí tzv. *process tracing*.¹³ V rámci tohoto postupu badatel zkoumá

¹³ Sledování, zachycování procesu.

řetězec událostí či rozhodovací proces, díky kterému je schopen okolnosti daného případu vyložit jako celek. Vztah příčina-důsledek, který propojuje nezávisle proměnnou s konečným výsledkem (závisle proměnné), je rozbalen a rozdělen na menší kroky; badatel následně hledá pozorovatelné důkazy o každém z těchto kroků. (Van Evera citován in Crasnow 2012: 658)

Jinými slovy, takový rozbor a zkoumání sledu událostí nám pomůže pochopit, jak došlo k proměně nebo vzniku určitého jevu. Snažíme se tak o identifikaci „*intervenujícího příčinného procesu*“, který leží mezi nezávislou proměnnou (či proměnnými) a proměnnou závislou. „*Identifikací intervenujícího příčinného procesu se pokoušíme zúžit množinu potenciálních soupeřících příčin, které v případě jejich nezachycení mohou nepředpokládaným způsobem ovlivnit proces a výsledek sledovaného případu.*“ (Drulák et. al. 2008: 44) Hledáme tedy nejpravděpodobnější vysvětlení jevu a snažíme se o kontrolu intervenujících proměnných.

Nezbytnou součástí kvalitativního výzkumu je teoretický rámec. Tvůrce případové studie by měl vynaložit co největší úsilí na vypracování teoretického rámce, ať už se jedná o studii explanatorní, deskriptivní nebo exploratorní.¹⁴ Teorie není pouze průvodcem k vytvoření odpovídajícího výzkumného designu a ke sběru dat, nýbrž stává se i nástrojem ke zobecnění výsledků případové studie. (Yin 2003: 32) Kvalitní případová studie by tak měla sofistikovaným rozbohem kauzálních procesů časově i prostorově ohraničeného relevantního případu přispět k posílení nebo vyvrácení teorie, ve které pracuje.

Již z podstaty metody případové studie vyplývá její první výtka, totiž že z jednoho nebo několika málo případů se nedá zobecňovat a výsledky případových studií proto nejsou tak hodnotné jako např. výsledky statistických metod. Dalším argumentem proti případovým studiím se stala jejich neschopnost poskytnout jasné nástroje k verifikaci výsledků výzkumu. „*Jedinečnost a ucelenost případové studie totiž nedovolovala nalézt data potřebná k potvrzení či vyvrácení výzkumu – veškerá data byla obsažena již ve výzkumu samém a žádná jiná, „vnější“ data nebyla považována za relevantní k danému případu.*“ (Drulák 2008: 30-31) Jako další argument může sloužit hospodárnost statistických metod, které jsou i při vynaložení nesrovnatelně menšího úsilí schopné poskytnout obdobné výsledky jako případové studie. (Drulák 2008: 31) Dále stejně jako u jiných druhů výzkumu záleží také u případové studie na

¹⁴ Toto členění případových studií vytvořil R. K. Yin. Cílem exploratorní studie je stanovit relevantní hypotézy a vypracovat návrhy pro další bádání. Deskriptivní studie se soustřeďuje na co nejdetailnější popis daného jevu. Explanatorní studie si klade za cíl představit konkurující si výklady jednoho řetězce událostí a naznačit, jakým způsobem mohou být tyto výklady aplikovány na jiné situace. (Yin 2003: 4-5)

výběru zdrojů. Pochybné nebo předpojaté zdroje mohou negativně ovlivnit směr poznání a závěry. Taktéž je vhodné doplnit, že dokončení leckterých případových studií může trvat příliš mnoho času – výsledkem jsou pak obrovské, nečitelné a nečtivé dokumenty. (Yin 2003: 9-10)

Ve výzkumu personalizace jsou však kvalitativní analýzy stejně důležité jako analýzy kvantitativní. Kvalitativní metody využíváme v případě, kdy je daný aspekt personalizace obtížně kvantifikovatelný a operacionalizovatelný. (Van Aelst, Sheaffer, Stanyer 2012: 215) Vyvažují nevýhody úsporných teorií, které pracují s menším množstvím proměnných a zřídka nabízejí bohaté a hluboké vysvětlení konkrétních případů. (Drulák 2008: 35) Kvalitativní výzkum je pro tuto práci vhodnější, jelikož v ní zachycují historii sněmovních volebních reforem a definují mnoho proměnných (politické strany, politici, atd.).

Tato bakalářská práce si neklade ambice své závěry nějakým způsobem generalizovat. Vychází z teorie personalizace a z této pozice se snaží rozhodnout, zda jsme na vybrané úrovni svědky institucionální/behaviorální personalizace. Kvůli svému rozsahu zcela jistě nemůže zahrnout všechny klíčové momenty, které se odehrály na pozadí diskuze o změně poměrného volebního systému. Další slabší stránkou výzkumu může být zasazení personalizace do postkomunistického prostoru, ve kterém byly po druhé světové válce zašlapány vazby mezi stranami a jejich voliči. S liberalizací mediálního prostředí se tak tento prostor jeví jako silně personalizovaný již od počátku 90. let a trend personalizace může ve studiích dalších období stagnovat či dokonce klesat. Personalizace politiky proto nemusí být porovnávána pouze v čase, ale i mezi různými aktéry v jednom časovém bodě. To je rozměr, který výzkumu personalizace v současné době do značné míry chybí. (Eibl 2016: 40)

2. 2 Operacionalizace personalizace volebního systému

Jak hned z kraje své knihy poznamenává Jakub Charvát, volby a volební systémy představují jednu ze základních a nejpodstatnějších institucí moderních demokratických politických systémů a jsou jedním ze základních pilířů moderních demokracií jako takových. (2013: 7) I proto jsou volební systémy častým předmětem případových studií personalizace. Ve vztahu k míře personalizace volebních systémů rozděluje Alan Renwick země do dvou skupin, zaprvé na staré demokracie a za druhé na země v procesu demokratické tranzice a nové demokracie. V případě demokratizujících se zemí a nových demokracií pak Renwick konstatuje, že všechny postkomunistické země s výjimkou Rumunska umožnily svým voličům alespoň částečně

ovlivňovat výběr konkrétních kandidátů a je zde rovněž patrná tendence směrem k vyšší míře personalizace volebních systémů. (Renwick citován in Charvát 2013: 33) V následující části kapitoly vymezím měření míry personalizace volebního systému užívaného ve volbách do Poslanecké sněmovny České republiky.

2. 2. 1 Hypotézy a výzkumné otázky

***H1:** Po sněmovních volbách v roce 1996 lze zaznamenat trend zvyšování personalizace volebního systému do Poslanecké sněmovny. Pobídky k těmto úpravám pocházejí od politických aktérů, kteří tímto způsobem chtějí zvýšit svou šanci na znovuzvolení nebo reagují na nespokojenost veřejnosti s volebními efekty či se stávajícím demokratickým uspořádáním.*

V návaznosti na výzkumnou otázku ‚***VO1a:** Jakými reformami prošel volební systém do Poslanecké sněmovny po roce 1996?*‘ jsou předmětem analytické části této práce úpravy zákona o volbách do Parlamentu ČR od roku 1996, o nichž hlasovala Poslanecká sněmovna. Jedná se o opozičně-smluvní volební reformu z roku 2000, novelu volebního zákona z přelomu let 2001-2002, zákon zvyšující vliv mechanismu preferenčního hlasování z roku 2006 a návrh novely zákona Topolánkovy vlády z roku 2009. U každé z těchto reforem se pokusím definovat její příčiny s očekávanými důsledky a zasadit ji do rámce debaty o potřebě změnit stávající volební systém (výzkumná otázka ‚***VO1b:** Můžeme definovat příčiny těchto reforem? Pokud ano, byl cíl některé z nich personalizovat volební systém?*‘).

Při operacionalizaci personalizace vycházím z trojrozměrné typologie G. Rahata a T. Sheafera. Institucionální, mediální a behaviorální personalizace (2007: 66-69) je doplněna o centralizující a decentralizující prvek. (Balmas et. al. 2014: 37) Institucionální personalizace jakožto ‚*přijímání pravidel, mechanismů a institucí, které kladou větší důraz na individuální politiky a menší důraz na politické skupiny a strany*‘ zahrnuje reformy směrem k větší personalizaci volebních systémů. Důkazem o institucionální personalizaci tedy bude úprava volebního systému, která oslabí význam politických stran a posílí jednotlivé politiky. U voličů se tento proces projevuje zvýšenou vnímavostí vůči jednotlivým politickým aktérům v médiích a stranickým kandidátům, politiky samotné pak tato skutečnost vybízí k vedení personalizovanějších kampaní včetně sebe prezentace na sociálních sítích, k přímému oslovování občanů ve svém volebním obvodu a k celkově vyšší autonomii na stranické platformě – poroste ‚pobídka ke zušlechťování‘ tzv. *personal vote*.

K posouzení stupně a růstu personalizace volebního systému bude nejprve použito kódování John M. Careyho a Matthew S. Shugarta. Model těchto autorů rozpoznává míru, do jaké volební systém odměňuje osobní reputaci politiků. (Carey, Shugart 1995: 419) Podobu volebního systému mají dle autorů pod kontrolou zvolení politici. V návaznosti na teorii racionální volby tito politici podpoří pouze takovou reformu, která udrží nebo zvýší šanci na jejich znovuzvolení. Prostřednictvím politiky volebních reforem prosazují své vlastní mocenské zájmy. (Charvát 2013: 26) Třináct identifikovaných (v praxi fungujících) typů volebních systémů Carey a Shugart seřadili podle kategorií *Ballot*, *Pool* a *Votes*, jež nabývají hodnot 0, 1 a 2. Posledním faktorem ovlivňujícím míru personalizace volebního systému je velikost obvodu. V analytické části nakódují výchozí volební systém použitý ve sněmovních volbách v roce 1996 a zachytí případné změny hodnot ve zmíněných kategoriích.

Volební systém	
<i>Ballot</i>	0→1→2
<i>Pool</i>	0→1→2
<i>Votes</i>	0→1→2
<i>District Magnitude</i>	x→1

Zdroj: autor na základě Carey, Shugart 1995: 420-423

Dochází-li k větší personalizaci volebního systému (institucionální personalizace), pak také dochází k větší pobídce ke zušlechťování *personal vote* – budování zisku hlasů pro kandidáta na základě jeho vystupování a prezentace výkonů ve zvoleném úřadu (behaviorální personalizace politiků). Voliči u voleb otevřenost systému reflektují, zároveň odměňují aktivity politiků a zasadí se o jejich znovuzvolení. Volí tedy spíše jednotlivé kandidáty a evaluace politické strany s jejím programem je pro ně druhořadá (behaviorální personalizace voličů).

Rovněž Alan Renwick a Jean-Benoit Pilet tvrdí, že koncept personalizace politiky by měl být přenesen i do volebních pravidel. Za hybatele těchto změn však nepovažují primárně politické aktéry. Přestože si politici udržují kontrolu nad stávajícím volebním systémem, musejí naslouchat veřejnému mínění, uvažují-li o reformě. (Renwick, Pilet 2011: 5-6) Nespokojení občané mohou vznést požadavek na uzákonění reprezentativnějšího volebního systému. Reprezentativnější volební systém např. posiluje zisk menších politických stran či dovoluje voličům kroužkovat konkrétní politiky, kteří proto získanému mandátu nevděčí pouze straně,

nýbrž také svým voličům, a musejí se jim proto patřičně zodpovídat. Volební reformy v Itálii a na Novém Zélandu v roce 1993 patří k těm, které byly silně ovlivněny veřejným míněním. (Renwick, Pilet 2011: 6)

Renwick s Piletem hodnotí míru personalizace volebního systému na základě dvou okruhů:

1. Akt hlasování zastřešuje vše, co je po voličích vyžadováno při samotné volbě. Snažíme se porozumět tomu, do jaké míry si voliči vybírají spíše mezi kandidáty než mezi politickými stranami.
2. Efekty hlasování zastřešují účinky hlasování na výsledek voleb a na to, kteří kandidáti byli zvoleni. Ptáme se, co voliči vidí bezprostředně po volbách. (Renwick, Pilet 2011: 10-17)

Pro zjištění míry zvýšení personalizace volebních systémů používají autoři „*pravidlo dvaceti procent*“. Znamená to, že změnu považují za signifikantní, pokud se nová hodnota od té předchozí liší alespoň o dvacet procent. Pokud tedy volič disponoval jediným preferenčním hlasem a úprava volebního zákona mu v dalších volbách přisuzuje možnost udělit dva, jedná se o stoprocentní nárůst, čímž se úprava stává signifikantní. Navýšení z deseti na jedenáct preferenčních hlasů již signifikantní není. Personalizace volebního systému se zvýší, pokud:

- a) dojde k navýšení počtu kandidátů, které může volič podpořit.
- b) dojde ke změně diferenciaci udělování preferencí (např. kategorické přidělování preferenčních hlasů je nahrazeno možností kumulovat preferenční hlasy).
- c) dojde ke zvýšení svobody, kterou volič disponuje při udělování preferencí.
- d) dojde ke zvýšení svobody v počtu kroužkovaných kandidátů.
- e) dojde ke zvýšení vnitrostranických možností volby.
- f) dojde ke zvýšení pravděpodobnosti, že preferenční hlasy budou skutečně započítány.
- g) dojde k jakémukoliv zvýšení vlivu preferenčních hlasů na pořadí kandidátů na listině.
- h) dojde k redukci sdružování hlasů. (Renwick, Pilet 2011: 21)

V období od roku 1996 budu tyto vlastnosti sněmovního volebního systému sledovat. Zaznamená-li některý z nich signifikantní pozitivní změnu, dá se hovořit o navýšení míry personalizace volebního systému, tedy o institucionální personalizaci.

H2: *Výsledky sněmovních voleb, jakožto nejvýznamnějších voleb v České republice, od roku 1996 indikují trend rostoucí personalizace: personalizace volebního systému vede k behaviorální personalizaci voličů, což se projevuje rostoucím vlivem a účinností preferenčního hlasování. V čase tak zaznamenáváme nárůst osobně-populárních mandátů.*

V analýze budou zahrnuty sněmovní volby z let 1996, 1998, 2002, 2006, 2010, 2013 a 2017. Jak bylo řečeno již v úvodu, druhá hypotéza se snaží o propojení dvou úrovní personalizace politiky – institucionální personalizace, tedy personalizace volebního systému, povede k behaviorální personalizaci voličů, tedy k nárůstu osobně-populárních mandátů. Nutno podotknout, že tato kauzalita předpokládá především decentralizovaný charakter personalizace. Behaviorální personalizace politiků, tedy budování *personal vote*, je v tomto srovnání intervenující proměnnou. Její vliv na rozdělení poslaneckých mandátů je v této bakalářské práci pomíjen, jelikož podobné měření by svou náplní vydalo na minimálně stejně rozsáhlý výzkum. Mandáty přidělené na základě *personal vote* jsou vlastně obsaženy v celkovém souhrnu osobně-populárních mandátů. Další výzkumy personalizace nepochybně mohou být pojaty jako případové studie interakce mezi politiky a voliči v jednom časovém bodě dle příspěvku O. Eibla. (2016: 40) Předmětem bádání by mohlo být např. vystavení voličů kampani konkrétního politika, ať už v tištěné podobě nebo na sociálních sítích.

Výzkumná otázka **,VO2a:** *Roste ve sněmovních volbách od roku 1996 počet postoupivších kandidátů a počet mandátů obdržených pouze na základě preferenčních hlasů?* zjišťuje nárůst osobně-populárních mandátů. Závisle proměnnou *,osobně-populární mandáty'* lze rozdělit na dva subtypy, a to *,počet postoupivších kandidátů'* K1 a *,počet mandátů obdržených pouze na základě preferenčních hlasů'* K2. Prvním subtypem jsou kandidáti, kteří byli umístěni na volitelná místa, obdrželi dostatek preferenčních hlasů k posunu na kandidátce a tím pádem osobně-populární mandát. Volitelná místa se rovnají celkovému stranickému zisku mandátů v daném obvodu. Druhým subtypem jsou kandidáti, kteří by bez preferenčních hlasů mandát neobdrželi, jelikož se v pořadí nacházeli pod stranickým ziskem mandátů v daném obvodu. Rozdělení závisle proměnné na dva subtypy je významné i pro výzkumnou otázku **,VO2b:** *Mají voliči tendenci výrazně zasahovat do pořadí na kandidátních listinách, nebo s pořadím spíše vyjadřují souhlas?*. Poměr K1 a K2 budu porovnávat na úrovni volebního roku. Převaha prvního subtypu bude indikovat, že voliči s pořadím na kandidátních listinách vyjadřují souhlas a mají důvěru ve vysoko nasazené představitele. Naopak převaha druhého subtypu bude naznačovat, že vedoucí pozice automaticky neznamenají zisk mandátu, a voliči upřednostňují méně exponované politiky.

Diachronní srovnání bude navazovat na práci L. Karvonen (2009), který zkoumal, zda ve vybraných evropských zemích ve sledovaném období roste účinnost preferenčního hlasování, tedy počet osobně-populárních mandátů. Co se týče např. Belgie, dochází Karvonen k závěru, že rostoucí popularita preferenčního hlasování v této zemi ovlivnila strategie kandidátů, zvolených zástupců i stran jako takových. Jednotliví představitelé jsou si dnes vědomi potřeby pečovat o vazby s voliči ve svém obvodu. Strany na rostoucí popularitu preferenčního hlasování zareagovaly umístováním známých regionálních lídrů na své kandidátní listiny. Pozice individuálních kandidátů je v dnešní době v Belgii význačnější než před několika dekadami. Z tohoto pohledu je případ Belgie potvrzením teze o personalizaci politiky. (Karvonen 2009: 44-45) V případě Dánska dochází Karvonen ke smíšenému závěru. Zvolením otevřených kandidátních listin politické strany signalizují, že role jednotlivých kandidátů ve volebním procesu roste. Avšak zároveň s tím, dle výsledků hlasování v čase, voliči nepřisuzují kandidátům větší důležitost. (Karvonen 2009: 47)

3. Personalizace sněmovního volebního systému a chování voličů

3. 1 Situace po volbách v roce 1996 a opozičně-smluvní volební reforma

Volební systémy jsou častým předmětem kritiky, jelikož mohou za určitých okolností zvýhodňovat či naopak znevýhodňovat jeden či více politických subjektů. Debata o volebních systémech je proto vedena prakticky permanentně. Jak poznamenává Jakub Šedo, „*diskuze o volebních reformách, jejich potřebě, oprávněnosti, účelnosti a obecně o směřování k nebo proti vyšší reprezentativnosti voleného orgánu jsou vlastní mnoha zemím. S jistou nadsázkou lze konstatovat, že žádná země není zcela spokojena se svým systémem, a na různých úrovních se proto vede diskuze o možné volební reformě. Nejinak je tomu i v případě České republiky. K tématu volební reformy se zde opakovaně vyslovuje laická i odborná veřejnost a periodicky se také vrací na pořad jednání exekutivy a legislativy.*“ (Šedo 2009: 143)

Po sněmovních volbách v roce 1996 se výsledkem povolebních koaličních jednání stalo znovuoobnovení Klausovy vládní koalice z let 1992-1996 složené z ODS, KDU-ČSL a ODA. Protože se ale tyto tři strany opíraly o hlasy „pouze“ 99 poslanců, vznikla menšinová vláda, kterou tolerovala největší opoziční politická strana, ČSSD. (Charvát 2013: 95) Faktickým důvodem absence alternativních vládních koalic se stal zisk 22 mandátů KSČM a 18 mandátů SPR-RSČ. Tyto dvě strany s téměř nulovým koaličním potenciálem snížily počet poslanců, z nichž bylo možné hledat sněmovní většinu, o jednu pětinu. (Charvát 2013: tamtéž)

Druhá Klausova vláda podala 30. listopadu 1997 první polistopadovou demisi. Důvodem byla aféra kolem financování hlavní vládní strany ODS – konkrétně falešní sponzoři a podezření na tajné konto ve Švýcarsku. Zbylé vládní strany, ODA a KDU-ČSL, kvůli těmto skandálům vypověděly smlouvu a vláda podala demisi. (Infografiky.ihned.cz 2018) Do vytvoření nové vlády po volbách v červnu roku 1998 vládl úřednický kabinet Josefa Tošovského.

Vážná diskuze o volební reformě začala takřka záhy po sněmovních volbách v roce 1998. (Lebeda 2004a: 231) Vítězem těchto voleb se stala ČSSD se ziskem 74 mandátů, druhá ODS posbírala 63 mandátů. Pošramocené vztahy mezi členy ODS a „přeběhlíky“ z Unie Svobody (US)¹⁵ a vystoupení KDU-ČSL z předchozí pravostředové koalice v roce 1997

¹⁵ Výsledkem nestabilního období plného politických sporů, a to jak mezi stranami vládní koalice, tak uvnitř těchto stran, bylo kromě již zmíněné demise také rozštěpení ODS, které dalo za vznik Unii Svobody v čele s Janem Rumlem v lednu roku 1998. (Charvát 2013: 95)

znemožnily vznik této tříčlenné koalice se 102 mandáty. Druhá vládní varianta ČSSD, KDU-ČSL a US s více než solidním počtem 113 mandátů nevznikla kvůli ideologické vzdálenosti stran a osobnímu nepřátelství mezi předsedou sociální demokracie Milošem Zemanem a předsedou Unie svobody Janem Rumlem. (Novák 2004: 330)

Nečekaným zvratem v koaličním vyjednávání byl podpis „*Smlouvy o vytvoření stabilního politického prostředí*“, tzv. opoziční smlouvy.¹⁶ Podpisu předcházela nabídka Václava Klause tolerovat menšinovou vládu ČSSD výměnou za určitý podíl na vládní politice ODS. (Charvát 2013: 104) Poslanci ODS tak umožnili vznik menšinové vlády ČSSD, jelikož při hlasování o důvěře nebyli přítomni. „*ODS tím ani nevstoupila do nové vlády, ani se nezavázala podporovat menšinovou sociálně-demokratickou vládu v parlamentu při hlasování o jejích návrzích. Spokojila se jen s tím, že uznala právo nejsilnější strany utvořit menšinovou vládu a zavázala se nezúčastnit se hlasování o důvěře vládě, dále pak nevyvolat ani nepodpořit vyjádření nedůvěry vládě, a tím umožnit, aby se (v případě oboustranného dodržení zmíněné smlouvy) menšinová vláda sociální demokracie udržela u moci po celé legislativní období.*“ (Novák 2004: 331) Z hlediska této práce je významné, že se jednou z podmínek tolerance menšinové vlády ze strany ODS stal společný závazek provést sněmovní volební reformu. Článek VII. tzv. opoziční smlouvy zní:

„Výše jmenované strany se zavazují předložit do 12 měsíců od podepsání této dohody návrh takových úprav Ústavy a dalších zákonů, které přesněji vymezí kompetence jednotlivých ústavních orgánů, postupů při jejich ustavení, a v souladu s ústavními principy České republiky posílí význam výsledků soutěže politických stran.“ (Vláda.cz)

ČSSD a ODS se zavázaly reformovat stávající volební systém „*v souladu s ústavními principy České republiky*“, tedy především v souladu se „*zásadou poměrného zastoupení*“ dle článku 18 Ústavy. (Ústava 1992: čl. 18) Volební reforma měla v poměrném systému zavést většinové prvky, které by zvýhodňovaly dvě největší strany. Jak připomíná Tomáš Lebeda, obě strany sestavily společnou komisi, která se změnou volebního systému začala systematicky zabývat a měla navrhnout podobu volební reformy. Cílem měl být takový stav, kdy po volbách nebude problém sestavit homogenní akceschopnou vládu s většinovou podporou v Poslanecké sněmovně a s dlouhodobou perspektivou jejího fungování. (Lebeda 2004b: 350-351)

¹⁶ ODS svou kampaň proti ČSSD vedla v duchu ideologické mobilizace, ČSSD si dokonce ještě před volbami zakázala spolupráci s ODS. (Charvát 2013: 101-102) Následná smlouva byla pro silně polarizovanou společnost silně kontroverzní.

Obě strany však dlouhou dobu nebyly schopné dohodnout se na kompromisu ohledně nové podoby volebního systému. Zlom nastal v lednu roku 2000, kdy ČSSD a ODS podepsaly novou či lépe řečeno navazující smlouvu, tzv. toleranční patent. Podle Jakuba Charváta ODS „využila tzv. tolerančního patentu k prosazení svého vlastního primárního zájmu, kterým byla výrazně disproporční změna sněmovního volebního systému ve prospěch velkých politických stran ve víře, že po příštích sněmovních volbách již bude ODS moci ustavit většinovou vládu, v níž bude dominovat.“ (Charvát 2013: 111)

Opozičně-smluvní volební reforma z roku 2000¹⁷ zvyšovala počet volebních obvodů z 8 na 35, čímž zároveň razantně snižovala velikost těchto obvodů. Novou formulí pro přepočítání mandátů se stal modifikovaný D'Hondtův dělitel, neboli „Koudelkův dělitel“¹⁸, mandáty by se tak přidělovaly v jediném skrutiniu namísto předchozích dvou. Volební reforma také zvyšovala uzavírací klauzule stanovené pro kandidující koalice a zaváděla možnost hlasování občanů pobývajících v zahraničí. Změněna byla i pravidla pro preferenční hlasování. Namísto dosavadních čtyř preferenčních hlasů by volič nově disponoval pouze dvěma, což je při snížení počtu mandátů přidělovaných v jednotlivých obvodech opodstatněný krok. Hranice stanovená pro posun kandidáta 10 procent z celkového počtu odevzdaných hlasů dané kandidátní listině v jednom volebním obvodu byla snížena na 7 procent.

Za výrazně většinové prvky nového volebního systému byly považovány velikost obvodů a matematické formule. Malé volební obvody v kombinaci s modifikovanou D'Hondtovou metodou prokázaly v modelových výpočtech výrazné posílení zisků velkých stran na úkor stran menších. (viz Lebeda 2004b: 353) ČSSD a ODS správně předpokládaly, že kvůli tomuto stavu bude pro menší strany racionálnější uzavírat aliance, volební reforma proto obsahovala i zvýšení uzavíracích klauzulí.

¹⁷ Zákon č. 204/2000 Sb.

¹⁸ Klasický D'Hondtův dělitel dělí platné hlasy každé strany čísly 1, 2, 3, 4, ..., kdežto řada „Koudelkova dělitele“ začíná odmocninou ze 2, tedy 1,42, díky čemuž je tento dělitel ještě více disproporční.

Základní parametry	Zákon č. 247/1995 Sb.	Zákon č. 204/2000 Sb.
Volební formule	Poměrné zastoupení	Poměrné zastoupení
Počet volebních obvodů (M)	8	35
Velikost M	14-41	4-8
Průměrná velikost M	25	5,7
Počet skrutinií	2	1
Matematická formule	Hagenbach-Bischoffova kvóta (pro obě skrutinia)	Modifikovaný D'Hondtův dělitel (tzv. Koudelkův)
Uzavírací klauzule	5 % samostatná kandidatura, 7 % koalice dvou stran, 9 % koalice tří stran, 11 % koalice čtyř a více stran	5 % samostatná kandidatura, 10 % koalice dvou stran, 15 % koalice tří stran, 20 % koalice čtyř a více stran
Preferenční hlasování	4 hlasy, hranice 10 %	2 hlasy, hranice 7 %

Zdroj: Charvát 2013: 120

V souladu s tvrzením Kenneth Benoita vyvolala volební reformu ‚koalice‘ dvou stran usilující o alternativní systém, který těmto stranám přinese více mandátů než dosavadní volební systém. (Benoit 2004: 373-374) Hlavním cílem se pro oba aktéry stal podíl na vládě¹⁹ a nejvíce naléhavou záležitostí pak maximalizace legislativní reprezentace v jejich prospěch. (Benoit 2004: 368) Příčinou volební reformy (*VOIB*) tak byla vzájemně sdílená touha občanských a sociálních demokratů po ještě větším zastoupení v Poslanecké sněmovně, dominantním postavení ve stranickém systému a odsunu všech ostatních stran na politickou periferii. Tento upravený poměrný volební systém, který se svými parametry blíží systémům většinovým, by menší subjekty donutil ke spolupráci, jelikož by hrozila jejich marginalizace. Tímto způsobem mělo dojít ke zvýšení akceschopnosti vlád a celkové redukci relevantních politických subjektů.

Z hlediska personalizace je zajímavé sledovat výrazně zmenšené volební obvody. Podle kódování Careyho a Shugarta proměnné *Ballot* = 1, *Pool* = 0 a *Votes* = 1 nezmění svou hodnotu. Změní se však podíl kandidujících spolustraníků (C) a velikost volebního obvodu (M). Budu se držet poměru C:M, jelikož není nemožné, aby jediná strana získala všechny mandáty, obzvláště v početně velmi malých obvodech. Protože byla reforma nakonec zrušena Ústavním soudem, musíme se pokusit o predikci poměru z jiných dat. Ke zjištění poměru C:M se proto podívejme na poslední sněmovní volby z roku 2017 a vítěznou stranu ANO.

¹⁹ Tzv. teorie *office-seeking*. (Benoit 2004: 368)

ANO ve volbách 2017	Počet kandidátů (C)	Velikost volebního obvodu (M)	Poměr C:M
Hlavní město Praha	36	24 mandátů	1,5
Moravskoslezský kraj	36	22 mandátů	1,64
Středočeský kraj	34	26 mandátů	1,31
Jihomoravský kraj	34	23 mandátů	1,48
Ústecký kraj	26	13 mandátů	2
Olomoucký kraj	23	12 mandátů	1,92
Jihočeský kraj	22	13 mandátů	1,69
Zlínský kraj	22	12 mandátů	1,83
Plzeňský kraj	20	11 mandátů	1,82
Královehradecký kraj	20	11 mandátů	1,82
Kraj Vysočina	20	10 mandátů	2
Pardubický kraj	19	10 mandátů	1,9
Liberecký kraj	17	8 mandátů	2,13
Karlovarský kraj	14	5 mandátů	2,8

Zdroj: autor na základě Volby.cz

Stejný počet kandidátů v krajích představily všechny největší strany. Z těchto čísel je patrné, že v České republice se poměr mezi počtem kandidátů za jednu stranu v daném volebním obvodu a velikostí daného obvodu zvyšuje s klesající velikostí obvodu, nikoliv s rostoucí velikostí, jak tvrdí Carey a Shugart. Čím větší tento poměr je, tím větší je potřeba budovat osobní reputaci. (1995: 430-431) Toto zjištění koresponduje s tvrzením Renwicka a Pileta, že rostoucí velikost volebního obvodu negativně ovlivňuje personalizaci. Rovněž Tomáš Lebeda připomíná, že volba v obvodu stejně velikém jako je v současnosti ten Karlovarský má šanci stát se více personalizovanou. (Lebeda 2004a: 240) Připomeňme, že podle opozičně-smluvní reformy se měly nově vytyčené volební obvody pohybovat mezi čtyřmi až osmi mandáty.

Nezamýšleným důsledkem opozičně-smluvní novely by tedy byla větší institucionální personalizace. Snížení počtu preferenčních hlasů v rukou voliče by bylo vykompenzováno zmenšením jednotlivých volebních obvodů, hranice pro postup kandidáta navíc byla změněna z 10 procent na 7 procent z celkového počtu odevzdaných hlasů dané kandidátní listině, což je signifikantní změna dle nároků Renwicka a Pileta. Personalizace volebního systému však nepředstavovala záměr ČSSD a ODS, jelikož se oba subjekty snažily především o posílení své budoucí legislativní a exekutivní pozice a o marginalizaci konkurence.

3. 1. 1 Zásah Ústavního soudu a kompromisní novela volebního zákona

Návrh opozičně-smluvní novely zákona byl schválen během května a června roku 2000. Veto volební reformy prezidenta Václava Havla bylo Poslaneckou sněmovnou přehlasováno. Následovala ústavní stížnost, kterou kromě Václava Havla podala také skupina senátorů, převážně z řad KDU-ČSL. (Charvát 2013: 116-121) Plénum Ústavního soudu ČR o zkoumané záležitosti rozhodlo 21. ledna 2001 a vesměs vyhovělo stěžovatelům. „Došlo ke zrušení ustanovení sněmovního volebního zákona o 35 volebních obvodech, o minimálním počtu rozdělovaných mandátů ve volebních obvodech a o metodě přepočtu voličských hlasů na poslanecké mandáty, když je Ústavní soud ČR shledal ve svém úhrnu za neslučitelné se zásadami poměrného zastoupení garantovanými Ústavou ČR pro volby do PS.“ (Charvát 2013: 122)

Základní parametry	Zákon č. 247/1995 Sb.	Zákon č. 37/2002 Sb.
Volební formule	Poměrné zastoupení	Poměrné zastoupení
Počet volebních obvodů (M)	8	14
Velikost M	14-41	5-25
Průměrná velikost M	25	14,29
Počet skrutinií	2	1
Matematická formule	Hagenbach-Bischoffova kvóta (pro obě skrutinia)	D'Hondtův dělitel
Uzavírací klauzule	5 % samostatná kandidatura, 7 % koalice dvou stran, 9 % koalice tří stran, 11 % koalice čtyř a více stran	5 % samostatná kandidatura, 10 % koalice dvou stran, 15 % koalice tří stran, 20 % koalice čtyř a více stran
Preferenční hlasování	4 hlasy, hranice 10 %	2 hlasy, hranice 7 %

Zdroj: Charvát 2013: 127

Jelikož senátní volby konané v listopadu 2000 znamenaly pro ČSSD a ODS ztrátu nadpoloviční většiny v horní komoře, musela politická reprezentace hledat nový kompromis. V České republice totiž v tento moment neexistovala volební legislativa, která by umožňovala provést sněmovní volby. (Charvát 2013: 122-123) Nová podoba volebního systému tak vznikala ve spěchu a v atmosféře rozladění ČSSD a ODS z jejich neúspěchu.

Volební obvody z této novely zákona kopírují krajské samosprávné členění. Přeci jen došlo ke snížení jejich velikosti, což v kombinaci s D'Hondtovým dělitelem přináší disproporci ve prospěch vítězů především v nejmenších obvodech, Karlovarském a Libereckém kraji. Při

porovnání personalizace původního volebního systému z roku 1995 a nové kompromisní podoby z roku 2002 můžeme konstatovat, že došlo k mírné personalizaci. U kandidátních listin změnu nezaznamenáváme, jelikož kandidáty nominuje strana a voliči do ní mohou zasahovat (*Ballot*). Rovněž sdružování hlasů stále probíhá napříč celou stranou (*Pool*) a voliči přidělují své hlasy vícero kandidátům (*Votes*). Volební obvody však byly podstatně zmenšeny, což posiluje poměr mezi kandidáty na dané listině (*C*) a velikostí obvodu (*M*), tudíž více přispívá k budování *personal vote*.

Zákon č. 247/1995 Sb.	Zákon č. 37/2002 Sb.
<i>Ballot</i> = 1	<i>Ballot</i> = 1
<i>Pool</i> = 0	<i>Pool</i> = 0
<i>Votes</i> = 1	<i>Votes</i> = 1
<i>District Magnitude</i> = 14-41	<i>District Magnitude</i> = 5-25

Zdroj: autor na základě Carey a Shugart 1995

Alan Renwick a Jean-Benoit Pilet nabízejí citlivější operacionalizaci. Signifikantní změna nastala u počtu kandidátů, které může volič podpořit. Došlo sice ke snížení preferenčních hlasů ze čtyř na dva, nýbrž také ke zmenšení volebních obvodů. 14 volebních obvodů znamená geograficky menší jednotky *M*; autoři v takovém případě předpokládají, že bude jednodušší navázat vazbu mezi kandidáty a voliči. (Renwick, Pilet 2011: 18) Personalizaci volebního systému navýšilo také snížení hranice pro postup kandidáta na listině; došlo tedy ke zvýšení vlivu preferenčních hlasů na pořadí kandidátů na listině. (Renwick, Pilet 2011: 21)

V tomto proporčním systému je však stále nejpodstatnější stranické hlasování. Kandidáti procházejí stranickou nominací, a přestože mohou vést personalizovanou kampaň, nesmějí svými aktivitami a výroky ohrozit stranickou integritu. Nárůst vlivu preferenčních hlasů však zvyšuje šance nízko umístěných oblíbených lokálních politiků na získání osobně-populárního mandátu, jelikož předpokládáme psychologický efekt volební úpravy na voliče. Zda k tomuto došlo budu zjišťovat v měření účinnosti preferenčního hlasování.

3. 1. 2 Volby v roce 2006, novelizace preferenčního hlasování a tzv. řecká varianta

Další debata o volební reformě se rozeběhla po červnových volbách v roce 2006. Zastoupení v Poslanecké sněmovně získalo 5 subjektů. ČSSD a KSČM dohromady posbíraly 100 mandátů,

stejně jako blok ODS, KDU-ČSL a Strana zelených. Jelikož bylo pro KDU-ČSL a Stranu zelených nepřijatelné vstupovat do vlády, která by se opírala byť jen o nepřímou podporu komunistů, čelili zvolení zástupci opětovné nemožnosti sestavení většinové vládní koalice. (Šedo 2009: 148) „*Vzniklá ‚patová‘ situace začala být novináři i politiky označována jako ústavní krize a vina začala být z jejich strany (opět) svalována, ačkoli ne zcela právem, na existující sněmovní volební systém.*“ (Charvát 2013: 144)

Ještě před vznikem vlády byla v říjnu roku 2006 schválena novela předložená skupinou poslanců za ČSSD Robina Böhnische, Zdeňka Koudelky a Oldřicha Němce (PSP.cz), která zvyšovala význam mechanismu preferenčního hlasování. Novela zavedla opět čtyři preferenční hlasy a zároveň snížila hranici potřebnou pro posun směrem nahoru na kandidátní listině ze 7 procent na 5 procent. Došlo tedy ke dvěma signifikantním změnám ve prospěch personalizace volebního systému současně: zvýšil se počet kandidátů, které může volič podpořit, stejně jako vliv preferenčního hlasování na pořadí kandidátů na listině. (Renwick, Pilet 2011: 21)

První vláda tehdejšího předsedy ODS Mirka Topolánka s koaličními partnery KDU-ČSL a Stranou zelených nezískala důvěru. Vláda nakonec byla sestavena až v polovině ledna roku 2007, kdy vznik pravostředové koalice umožnili poslanci zvolení za ČSSD Miloš Melčák a Michal Pohanka. Tito dva poslanci se totiž nezúčastnili hlasování o důvěře vládě, a snížili tak kvorum potřebné pro vyslovení důvěry na sto poslanců. Oba byli posléze z ČSSD vyloučeni a zbytek volebního období působili jako nezařazení. (Charvát 2013: tamtéž)

Výsledky voleb a složitá vyjednávání se, podobně jako v roce 1998, promítly v koaliční dohodě. Programové prohlášení druhé Topolánkovy vlády obsahovalo tuto formulaci: „*Vláda navrhne novelu volebního zákona tak, aby volební systém garantoval vyšší míru proporcionality (Hagenbach-Bischoff) a zajistil vítězi voleb tzv. volební prémii v rámci přerozdělení mandátů v druhém skrutiniu, o jejíž podobě bude vedena diskuze.*“ (Vláda.cz)

Sněmovní volební systém se měl navrátit k Hagenbach-Bischoffově kvótě, čímž mělo být dosaženo spravedlivějších výsledků pro menší strany. Tento požadavek byl reakcí na výsledek Strany zelených v Libereckém kraji, kdy jí zde ani 9,5 procent hlasů nepřineslo mandát. Zároveň mělo druhé skrutinium posílit vítěznou stranu bonusovým ziskem poslaneckých křesel. Požadavkem volební reformy tedy bylo posílení principu reprezentativnosti volebního systému při současném posílení principu vládní akceschopnosti, tedy simultánní posílení dvou principů, které podle většiny teoretiků volebních systémů směřují proti sobě a podle nichž je třeba se při nastavování volebních pravidel rozhodnout pro jeden

z nich. (Charvát 2009: 69) Proporcionalita volebního systému se tudíž měla zvýšit na úkor strany s druhým největším ziskem mandátů.

Přípravou reformy podle vládního zadání bylo pověřeno Ministerstvo spravedlnosti ČR. Šéf resortu Jiří Pospíšil pro potřeby přípravy konkrétních návrhů realizace volební reformy ustavil expertní komisi složenou z odborníků nominovaných představiteli stran vládní koalice. Jednotliví členové expertní komise vypracovali celkem šest na sobě nezávislých variant, většina z vypracovaných řešení ovšem nabízela další podvarianty, jak vládní zadání ve volební praxi realizovat. (Charvát 2013: 145-146) Výběr byl posléze zúžen na trojici variant, z nich posléze vláda vybrala tzv. řeckou variantu.²⁰ (Šedo 2009: 149)

Tzv. řecká varianta sněmovní volební reformy, jejíž autoři byli Ladislav Mrklas a Petr Sokol, měla rovněž dvě podvarianty, přičemž vláda nakonec vybrala první z nich. V prvním skrutiniu se měly poslanecké mandáty mezi jednotlivé politické strany rozdělovat pomocí metody Hagenbach-Bischoffovy kvóty v osmi tzv. sdružených volebních krajích (NUTS 2).²¹ Tímto mechanismem měla být v prvním skrutiniu zajištěna proporčnější alokace poslaneckých mandátů mezi politické strany, než tomu bylo v případě sněmovní volební legislativy přijaté v roce 2002. Vzhledem k vybrané metodě přerozdělování mandátů bylo zřejmé, že se část nerozdělených poslaneckých křesel přesune do druhého skrutinia. Právě tyto mandáty se měly stát zdrojem volebního bonusu. (Charvát 2013: 154)

Voliči měli jako doposud hlasovat ve čtrnácti volebních krajích (NUTS 3), rozdělování křesel mezi politické strany mělo ovšem probíhat na vyšší úrovni, v rámci osmi tzv. sdružených volebních krajích (NUTS 2). Přerozdělování poslaneckých mandátů mezi základní volební kraje (NUTS 3) sdružené v rámci volebních krajů (NUTS 2) mělo probíhat prostřednictvím metody D'Hondtova dělitele. Tento mechanismus alokace mandátů se stal předmětem kritiky, jelikož by zvýhodňoval kandidáty nominované ve větších základních volebních krajích a došlo by k podrepräsentaci krajů menších (jednotky NUTS 3). Pozměňovací návrh upravující tuto nerovnováhu však vzhledem k vývoji volební reformy nestihl být představen. (Charvát 2013: 154-155) Jelikož první skrutinium mělo splnit požadavek vyšší míry proporcionality, druhé skrutinium řešilo tzv. volební prémii pro vítěze voleb. Ve vybrané první řecké variantě měly

²⁰ V této práci se zaměřím pouze na podobu tzv. řecké varianty. Pro návrhy ostatních reforem viz Charvát 2013: 147-160.

²¹ Jedná se o regiony Praha, Střední Čechy, Jihozápad, Severozápad, Severovýchod, Jihovýchod, Střední Morava a Moravskoslezsko.

všechny zbytkové mandáty připadnout straně s nejvyšším počtem voličských hlasů. „*Jedná se tedy o jakousi modifikaci tvrdého bonusu (...), přičemž ona modifikace spočívá v tom, že není dopředu znám počet prémiových mandátů, které připadnou vítězi.*“ (Charvát 2009: 72) Jakub Charvát připomíná, že pokud by tento bonus představoval 10 a více mandátů, z poměrného volebního systému by se stal smíšený. Logika tohoto bonusu totiž předpokládá aplikaci většinové techniky stranického blokového hlasování, kdy strana s nejvyšším počtem hlasů získá všechny mandáty ve volebním obvodu. Rozděluje-li se alespoň 5 procent mandátů nominálně/většinově i proporčně, můžeme v teorii volebních systémů hovořit o smíšeném typu. (Massicotte, Blais citován in Charvát 2009: 72)

Základní parametry	Zákon č. 37/2002 Sb.	Tzv. řecká varianta
Volební formule	Poměrné zastoupení	Poměrné zastoupení (1. skr.); většinový systém (2. skr.)
Počet volebních obvodů (M)	14	8
Velikost M	5-25	19-33/34
Počet skrutinií	1	2
Matematická formule	D'Hondtův dělitel	Hagenbach-Bischoffova kvóta (1. skr.); stranické blokové hlasování (2. skr.)
Uzavírací klauzule	5 % samostatná kandidatura, 10 % koalice dvou stran, 15 % koalice tří stran, 20 % koalice čtyř a více stran	5 % samostatná kandidatura, 10 % koalice dvou stran, 15 % koalice tří stran, 20 % koalice čtyř a více stran
Preferenční hlasování	2 hlasy, hranice 7 %	4 hlasy, hranice 5 %

Zdroj: Charvát 2013: 169

Modelové výsledky sněmovních voleb 2006 při užití první řecké varianty přisoudily vítězné straně ODS navíc 4 mandáty a Straně zelených 5 mandátů. ČSSD jako celkově druhá v pořadí přišla o 7 mandátů. (Charvát 2013: 157) Koalice složená z ODS, KDU-ČSL a Strany zelených by disponovala pohodlnou většinou 108 mandátů, současně by pak byl naplněn požadavek na vyšší míru proporcionality i na prémii pro vítěze. Dá se však předpokládat, že následující volby by přinesly odlišné výsledky a ani reforma volebního systému by negarantovala hladký průběh sestavování vládní většiny. Je totiž potřeba brát v úvahu i napětí uvnitř stran a neshody mezi politickými reprezentanty. Bylo by chybou domnívat se, že samotná volební reforma představuje prevenci proti jakémukoliv typu vládní krize. (Lebeda 2016)

Motivem této volební reformy byl princip vyšší míry reprezentativnosti složení Poslanecké sněmovny a současně akceschopnosti vlád. Menší strany (Strana zelených a KDU-ČSL) požadovaly spravedlivější volební systém a odpovídající zisk mandátů. Mělo dojít ke zvýšení proporcionality, což by ovlivnilo všechny strany v systému. (Benoit 2004: 369) Volební prémie druhého skrutinia měla za cíl zjednodušit sestavování vládních koalic a celkovou „vládnutelnost“²², akceschopnost a sílu těchto koalic. Více než podíl na vládě (teorie *office seeking*) sledovala ODS touto reformou obecný zájem maximalizace křesel pro vítěznou stranu v budoucích volbách. (Benoit 2004: tamtéž)

Příčinou volební reformy (*VOIb*) byla tedy opět neschopnost volebního systému, tentokrát toho kompromisního z roku 2002, vytvářet jednoznačné vládní varianty a k tomu navíc disproporční výsledky, které produkoval. Zvýšení počtu mandátů v jednotlivých obvodech spolu s Hagenbach-Bischoffovou formulí mělo přinést spravedlivější účinky poměrného volebního systému, tzv. modifikovaný tvrdý bonus ze druhého skrutinia pak posílit vítěznou stranu a její pozici při povolebním vyjednávání.

Z hlediska personalizace volebního systému by tato reforma přinesla spíše negativní změny. V prvním skrutiniu kandidátní listiny představuje strana a voliči do ní mohou zasahovat preferenčními hlasy (*Ballot*). Ke sdružování hlasů dochází napříč celou stranou (*Pool*) a voliči přidělují hlasy vícero kandidátům (*Votes*). Posouzení vlivu velikosti volebních obvodů je poněkud složité. Voliči by hlasovali jako doposud ve čtrnácti základních volebních krajích. Rozpočet mandátů konkrétních politických stran obdržných na úrovni tzv. sdružených krajů mezi kandidátní listiny předložené v základních volebních krajích by probíhal na základě počtu odevzdaných platných voličských hlasů pro původní krajské kandidátní listiny dané strany z celkového počtu mandátů přikázaných straně na úrovni tzv. sdružených krajů metodou D'Hondtova dělitele. (Charvát 2013: 154-155) Jak bylo řečeno již výše, tento mechanismus znevýhodňoval kandidáty nominované v menších krajích a měl být poupraven. Odlišně veliké obvody by nejspíše přinášely různé strategie politiků i voličů. Pokud by pravidelně docházelo k podprezentaci politiků z menších krajů, mohl by mechanismus preferenčního hlasování pro voliče z těchto krajů ztratit smysl a personalizace chování by klesala. Personalizaci snižuje i fakt, že o několika mandátech už by se de facto nehlasovalo. Volební bonus případně vítězné straně, která získaná poslanecká křesla zaplní svými kandidáty. Podobu listiny pro druhé skrutinium již voliči ovlivnit nemohou.

²² Anglický termín *governability* vystihuje podstatu věci lépe. České překlady tohoto slova se mohou různit.

Ještě před tím, než se návrhem novely volebního zákona stihla zabývat Poslanecká sněmovna, došlo k vyslovení nedůvěry koaliční vládě Mirka Topolánka. Řecká varianta sněmovní volební reformy byla zamítnuta hned v prvním čtení a dále již nebyla na půdě Poslanecké sněmovny (ani jinde) diskutována ani dále rozpracována. (Charvát 2013: 161) Určitá vůle pro změnu stávajícího volebního systému však byla i v táboře ČSSD. Podle předsedy sociální demokracie Jiřího Paroubka preferovala ČSSD zvýšení celkového počtu volebních obvodů ze čtrnácti na osmnáct až dvaadvacet. Ve volební legislativě by tak byl přítomen určitý „většiotvorný prvek tendující k systematickému zvýhodňování obou volebně nejsilnějších politických stran, samozřejmě ovšem při zachování logiky volebního systému poměrného zastoupení.“ (Charvát 2013: 162) Řada členů ČSSD stále uvažovala nad méně radikálnější verzí reformy z období tzv. opoziční smlouvy. Jelikož byla sociální demokracie v období druhé Topolánkovy vlády nejsilnější opoziční stranou a disponovala téměř třetinou všech poslaneckých křesel, chtěla si tento svůj zisk v budoucnu minimálně udržet. Obě strany tak mohou s ohledem na své volební zisky z let 2013 a 2017²³ s odstupem času hovořit o období své dominance z let 1998-2010 jako o „promarněné příležitosti“.

3. 2 Shrnutí sněmovních volebních reforem

VO1a: Jakými reformami prošel volební systém do Poslanecké sněmovny po roce 1996?

Poměrný volební systém užívaný v České republice nakonec prošel pouze úpravami, které nezrušil Ústavní soud ve svém nálezu ohledně opozičně-smluvní volební reformy, dále vynucenou kompromisní novelou před blížícími se volbami v roce 2002 a úpravou mechanismu preferenčního hlasování z roku 2006.

Základní parametry	Zákon č. 247/1995 Sb.	Zákon č. 37/2002 Sb.	Zákon č. 480/2006 Sb.
Volební formule	Poměrné zastoupení	Poměrné zastoupení	Poměrné zastoupení
Počet volebních obvodů (M)	8	14	14
Velikost M	14-41	5-25	5-25
Průměrná velikost M	25	14,29	14,29

²³ V roce 2013 získala ODS necelých 8 procent hlasů. ČSSD se stala vítězem voleb s více než 20 procenty a vytvořila vládní koalici. Ve volbách v roce 2017 si ODS polepšila, avšak „pouze“ na 11 procent. Propad sociálních demokratů jako předchozí nejsilnější strany na 7 procent se nedá hodnotit jinak než jako fiasko.

Počet skrutinií	2	1	1
Matematická formule	Hagenbach-Bischoffova kvóta (pro obě skrutinia)	D'Hondtův dělitel	D'Hondtův dělitel
Uzavírací klauzule	5 % samostatná kandidatura, 7 % koalice dvou stran, 9 % koalice tří stran, 11 % koalice čtyř a více stran	5 % samostatná kandidatura, 10 % koalice dvou stran, 15 % koalice tří stran, 20 % koalice čtyř a více stran	5 % samostatná kandidatura, 10 % koalice dvou stran, 15 % koalice tří stran, 20 % koalice čtyř a více stran
Preferenční hlasování	4 hlasy, hranice 10 %	2 hlasy, hranice 7 %	4 hlasy, hranice 5 %
Hlasování Čechů žijících v zahraničí	Ne	Ano	Ano

VO1b: Můžeme definovat příčiny těchto reforem? Pokud ano, byl cíl některé z nich personalizovat volební systém?

Příčinou kompromisní novely z roku 2002 byla chybějící legislativa upravující způsob voleb do Poslanecké sněmovny, jednalo se tedy o konsenzus politických elit. Jelikož ODS a ČSSD stále disponovaly většinou v Poslanecké sněmovně, vynutily si na ostatních parlamentních stranách alespoň částečně disproporční kombinaci D'Hondtova dělitele s menšími volebními obvody. Příčinou úprav preferenčního hlasování byla nefunkčnost tohoto mechanismu. Jak budu demonstrovat dále v analytické části, hranice nastavená pro postup kandidáta byla zpočátku položena příliš vysoko, z tohoto důvodu byla snížena nejprve na 7 a posléze na 5 procent, díky čemuž vzrostl počet osobně-populárních mandátů. Tyto úpravy tedy představovaly záměr personalizovat volební systém (institucionální personalizace), jelikož umožnily voličům efektivněji vybírat konkrétní stranické kandidáty (behaviorální personalizace).

Motivem zrušené opozičně-smluvní volební reformy byl větší podíl na vládě (*office seeking*) ze strany občanských a sociálních demokratů. Většinové prvky by posílily mandátové zisky těchto stran a ostatní subjekty ve stranickém spektru značně znevýhodnily. V budoucnu by volby za těchto podmínek produkovaly disproporční výsledky, na což by menší subjekty musely zareagovat vytvářením koalic. Proto opozičně-smluvní reforma upravovala také uzavírací klauzuli. Na tomto místě je potřeba doplnit, že Ústavní soud tuto změnu nevyhodnotil jako protiústavní a míra tzv. aditivní klauzule v poměrném systému zůstala zachována, což

demotivuje menší subjekty k předvolební spolupráci i v současnosti. Případný neúspěch takové koalice by navíc znamenal vysoké procento propadlých hlasů a posílení vítěze voleb.

Tzv. řecká varianta volební reformy, představená vládou ODS, KDU-ČSL a Stranou zelených, měla za cíl posílit vítěznou stranu bonusovým ziskem mandátů ve druhém skrutiniu, a současně zvýšit mandátové zisky menších stran kombinací Hagenbach-Bischoffovy formule s většími volebními obvody. Reforma odpovídala na dva požadavky, a to posílení akceschopnosti vlád současně s vyšší mírou reprezentativnosti voleného orgánu. Z vybraných variant ODS nakonec prosadila tu s dopředu neznámým tvrdým bonusem, kdy ve druhém skrutiniu volby již fakticky neprobíhají a zbytek mandátů nepřirazených v prvním skrutiniu případně vítězi na celostátní úrovni. Kvůli pádu vlády nebyla tato koalice schopna představit pozměňovací návrhy k předložené novele a reforma volebního zákona se neuskutečnila. Cílem první části analýzy bylo potvrdit či vyvrátit hypotézu:

***H1:** Po sněmovních volbách v roce 1996 lze zaznamenat trend zvyšování personalizace volebního systému do Poslanecké sněmovny. Pobídky k těmto úpravám pocházejí od politických aktérů, kteří tímto způsobem chtějí zvýšit svou šanci na znovuzvolení nebo reagují na nespokojenost veřejnosti s volebními efekty či se stávajícím demokratickým uspořádáním.*

Personalizace sněmovního volebního systému byla několikrát mírně navýšena mezi lety 2000 až 2006. Došlo ke zvýšení významu preferenčního hlasování na pořadí kandidátů na listině, což zároveň s menšími obvody pozitivně ovlivňuje budování tzv. *personal vote*. Hranice počtu preferenčních hlasů posouvající kandidáta nahoru na listině byla z 10 procent z celkového počtu odevzdaných hlasů straně v daném volebním obvodu snížena na 7 procent v roce 2002 a na 5 procent v roce 2006. V současnosti má při své volbě volič k dispozici čtyři preferenční hlasy.

Zákon č. 247/1995 Sb.	Zákon č. 37/2002 Sb.
<i>Ballot = 1</i>	<i>Ballot = 1</i>
<i>Pool = 0</i>	<i>Pool = 0</i>
<i>Votes = 1</i>	<i>Votes = 1</i>
<i>District Magnitude = 14-41</i>	<i>District Magnitude = 5-25</i>

Zdroj: autor na základě Carey, Shugart 1995

Kódování volebních systémů dle Careyho a Shugarta zachycuje pouze zmenšení volebních obvodů, díky němuž byl zvětšen poměr mezi počtem kandidujících spolustraníků (C) a velikostí volebního obvodu (M), což zvýšilo pobídku k budování *personal vote* a

personalizaci volebního systému. Míra personalizace se liší i mezi kraji, kdy se v menším kraji volba stává více personalizovanou. Hodnota 1 pro *Ballot* značí, že kandidáty nominuje strana a voliči ovlivňují jejich pořadí na listině. Hodnota 0 pro *Pool* značí, že dochází ke sdružování hlasů napříč stranou. Voličův hlas je primárně hlasem pro stranu. Pokud *Votes* zaznamenává skóre 1, volič přiděluje hlasy vícero kandidátům z listiny. V takovém volebním systému dle autorů mohou kandidáti zvýšit své volební šance budováním *personal vote*, a to i na úkor spolukandidátů. Hodnota osobní reputace roste. Jelikož se však odevzdává vícero preferenčních hlasů, mohou kandidáti uvnitř stran vytvářet bloky, a voliči už tak nemusejí identifikovat nejoblíbenějšího kandidáta mezi ostatními. (Carey, Shugart 1995: 426)

Nyní zhodnotím nárůst personalizace volebního systému dle požadavků Renwicka a Pileta. Míra personalizace se zvýší, pokud:

1. dojde k navýšení počtu kandidátů, které může volič podpořit.
2. dojde ke změně diferenciací udělování preferencí (např. kategorické přidělování preferenčních hlasů je nahrazeno možností kumulovat preferenční hlasy).
3. dojde ke zvýšení svobody, kterou volič disponuje při udělování preferencí.
4. dojde ke zvýšení svobody v počtu kroužkovaných kandidátů.
5. dojde ke zvýšení vnitrostranických možností volby.
6. dojde ke zvýšení pravděpodobnosti, že preferenční hlasy budou skutečně započítány.
7. dojde k jakémukoliv zvýšení vlivu preferenčních hlasů na pořadí kandidátů na listině.
8. dojde k redukci sdružování hlasů. (Renwick, Pilet 2011: 21)

Z těchto případů nastal pouze případ sedmý, kdy došlo ke snížení hranice pro postup kandidáta z 10 na 7 a konečně na 5 procent. To jsou dvě signifikantní změny dle pravidla dvaceti procent (viz metodologická část). K navýšení počtu kandidátů, které může volič podpořit, vlastně nedošlo, jelikož byl navrácen původní stav čtyř preferenčních hlasů. Voliči však vybírají z užšího okruhu nominovaných, jelikož novela z roku 2002 zmenšila volební obvody. Jak Renwick a Pilet tvrdí, vyšší M značí větší sdružování hlasů (*Pool*), dochází tudíž k většímu rozprostření preferenčních hlasů a pro kandidáta je složitější dosáhnout hranice pro postup nahoru. Navíc ve velkých obvodech (početně i geograficky) může být pro voliče obtížné třídit kandidáty dle sympatií, hlasují proto zjednodušeně stranicky. (Renwick, Pilet 2010: 18) Celkový vliv velikosti volebních obvodů na hlasování však nelze *a priori* určit a je třeba zkoumat případ od případu. (Renwick, Pilet 2010: 19)

Dle Tomáše Lebedy česká úprava preferenčního hlasování přináší komplikace. Volič má totiž stejný počet preferenčních hlasů bez ohledu na to, v jak velkém volebním obvodu volí. Rovněž je i hraniční procento preferenčních hlasů stejné ve všech krajích, bez ohledu na rozdílný počet kandidátů na listinách. (Lebeda 2004a: 244) V nejmenším volebním obvodu, Karlovarském kraji, může strana na listinu nominovat maximálně 14 kandidátů. V Praze, jakožto největším volebním obvodu, může strana nominovat až 36 kandidátů. Šance na zvolení kandidáta nominovaného v Karlovarském kraji prostřednictvím mechanismu preferenčního hlasování je tak téměř třikrát vyšší než v případě kandidáta nominovaného v Praze. (Charvát 2013: 200; Lebeda 2004a: 244) Míra personalizace se proto mezi jednotlivými kraji bude lišit, přičemž s klesající velikostí volebního obvodu (kraje) roste využití preferenčního hlasování a předpokládáme více odevzdaných preferenčních hlasů na jednoho voliče.²⁴

Pobídky ke zvýšení významu preferenčních hlasů pocházejí od politických aktérů. Při projednávání nové kompromisní reformy se rozpoutala debata o hranici stanovené pro postup kandidáta. Desetiprocentní hranice se řadě poslanců zdála příliš vysoká. „*Nejaktivnější byli poslanci, kteří ve stranických primárkách příliš neuspěli a skončili na nevolitelném místě. Jejich poslední šanci na návrat do poslaneckých lavic byly právě preferenční hlasy.*“ (Lebeda 2004a: 243) Hranice byla proto snížena na 7 procent. Zákon č. 480/2006 Sb., jenž zvyšoval počet preferenčních hlasů a zároveň opět snižoval hranici pro postup na listině, byl reakcí na pouhých 12 mandátů ovlivněných preferenčním hlasováním ve volbách v roce 2002 a 6 v roce 2006 (viz kapitola 3. 3). Tento prvek neplnil svůj účel, nová úprava jeho podoby proto byla schválena na základě nespokojenosti s tímto volebním efektem.

Pobídky k reformám českého sněmovního volebního systému pocházejí primárně od politických aktérů.²⁵ Posílení preferenčního hlasování mělo zvýšit šance poslanců na jejich znovuzvolení a zároveň reagovalo na nefunkčnost tohoto prvku, tedy na nespokojenost s ním.

První hypotézu můžeme potvrdit pouze částečně, a to se dvěma poznámkami. Zaprvé, pakliže je veřejnost nespokojena s volebním systémem, mohou za to zvolení politici, kteří nemožnost vytvoření vládních většin svalují na výsledky voleb, namísto aby se pokoušeli o

²⁴ Vzhledem k rozsahu bakalářské práce tento vztah nebudu ověřovat.

²⁵ Zajímavým návrhem ‚nepolitického‘ původu je iniciativa Karla Janečka *Demokracie 2.1*. Dle tohoto návrhu by se soutěžilo v 81 obvodech, v každém z nich o dva mandáty. Volič by měl k dispozici čtyři kladné hlasy pro své preferované kandidáty a jeden minusový hlas pro nejméně oblíbeného kandidáta. (Voženílková, Šedo 2016: 153-154) Tento volební systém se dá považovat za vysoce personalizovaný.

konsensuálnější charakter politiky. I přes nesporné nedostatky stávajícího volebního systému může být potřeba reformovat jej vyvolávána účelově politickými elitami. Zadruhé, dvě nejdiskutovanější reformy, tzv. řecká varianta a tzv. opozičně-smluvní, představovaly záměr posílení stranického hlasování (*party vote*). Zadavatelé a autoři těchto reforem nezamýšleli zvýšit míru politické personalizace, ale soustředili se na maximalizaci legislativní reprezentace ve prospěch určitých subjektů. V ‚reformním‘ období let 1998 až 2010 tak personalizaci volebního systému nevěnovali političtí aktéři hlavní pozornost a úpravy preferenčního hlasování můžeme považovat za druhořadé. V poslední dekádě (od neúspěchu řecké reformy) se volební systém již dalších úprav nedočkal; dá-li se tedy hovořit o trendu, jde především o období let 2000 až 2006.

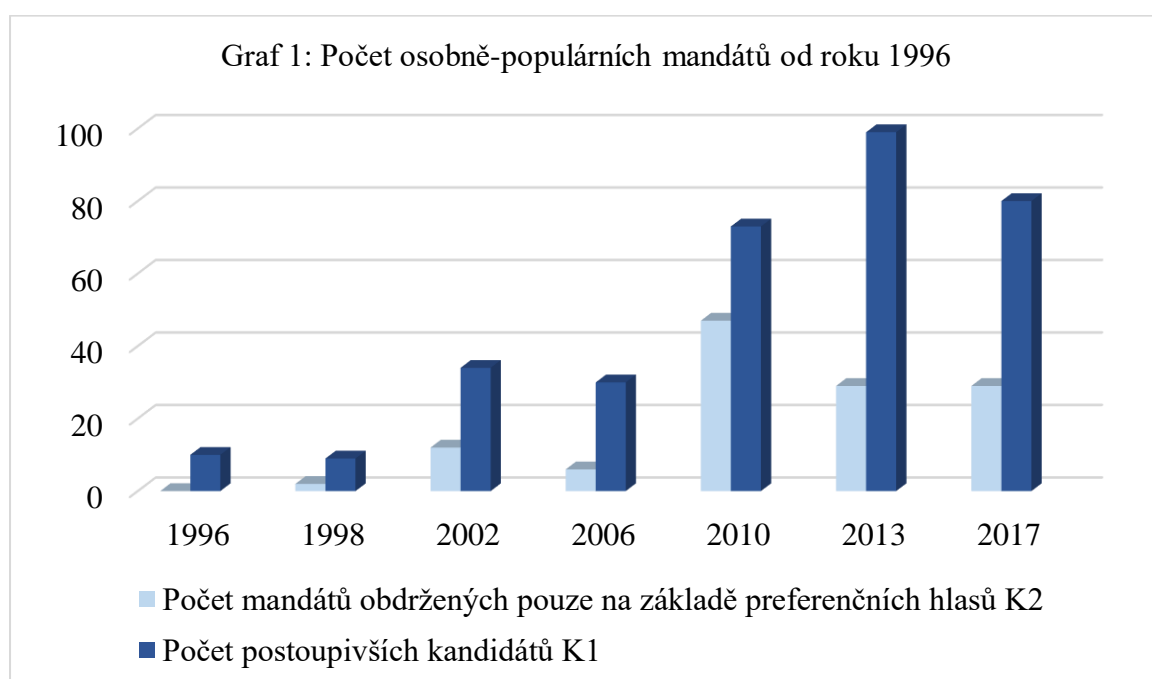
3. 3 Výsledky preferenčního hlasování od roku 1996

První část výzkumu potvrdila, že v České republice došlo vícekrát k mírné personalizaci volebního systému. Personalizace se projevila ve snížení hranice pro postup kandidáta na stranické listině z 10 procent všech odevzdaných hlasů straně v daném obvodu na 7 procent a finálně na 5 procent. Zároveň v roce 2002 došlo ke zmenšení volebních obvodů, což signalizuje celkově nižší počet kandidátů na listinách a tedy menší míru rozprostření preferenčních hlasů. Současně se volební obvody liší svou velikostí. Jelikož mají voliči stejný počet preferencí, ať už hlasují v jakémkoliv kraji, šance kandidátů na zvolení pomocí preferenčního hlasování roste se snižující se velikostí obvodu (šance kandidáta na zvolení v Karlovarském kraji se 13 dalšími spolukandidáty je teoreticky téměř třikrát vyšší než v Praze s dalšími 35 spolukandidáty). Se snižující se velikostí obvodu však zároveň roste disproporcionalita volebního systému, takže někteří kandidáti i přes dostatečný zisk preferenčních hlasů nemusejí mandát vůbec obdržet.

Na základě institucionálního vývoje očekávám růst osobně-populárních mandátů v čase. Nezávisle proměnná v diachronním srovnání je volební systém v daném volebním roce, závisle proměnnou ‚osobně-populární mandáty‘ rozdělují na dva subtypy. Prvním z nich je ‚počet postoupivších kandidátů‘ K1. Jedná se o kandidáty, kteří obdrželi dostatek preferenčních hlasů, nicméně se již nacházeli na volitelném místě. Připomeňme, že volitelná místa se rovnají celkovému stranickému zisku mandátů v obvodu. Druhý subtyp je ‚počet mandátů obdržených pouze na základě preferenčních hlasů‘ K2. Tito kandidáti by mandát bez preferenčních hlasů neobdrželi, podařilo se jim tedy postoupit na volitelná místa.

Sledovány jsou sněmovní volby v roce 1996, 1998, 2002, 2006, 2010, 2013 a 2017. V letech 1996 a 1998 měli voliči k dispozici čtyři preferenční hlasy, hranice pro postup kandidáta byla stanovena na 10 procent a obvody dosahovaly velikosti 14 až 41 mandátů. Ve volbách v roce 2002 a 2006 voliči disponovali dvěma hlasy, hranice pro postup kandidáta se rovnala 7 procentům a obvody se pohybovaly mezi 5 až 25 mandáty. Pro všechny následující volby se již velikost obvodů nezměnila, volič disponoval čtyřmi preferenčními hlasy a kandidát postupoval, obdržel-li alespoň 5 procent ze všech hlasů, které strana v daném obvodu získala.

VO2a: *Roste ve sněmovních volbách od roku 1996 počet postoupivších kandidátů a počet mandátů obdržených pouze na základě preferenčních hlasů?*

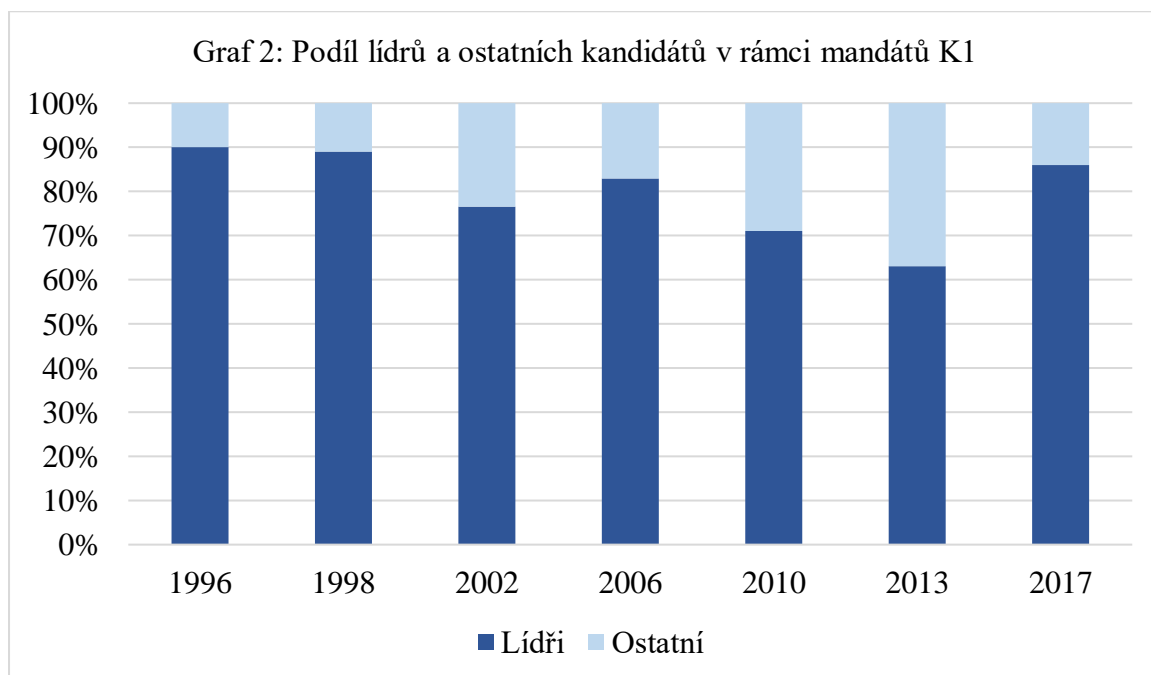
Zdroj: vlastní výpočty na základě Volby.cz

Při pohledu na první graf lze vyjádřit souhlas s výzkumnou otázkou **VO2a**. Personalizace volebního systému (institucionální personalizace) v čase produkuje více osobně-populárních mandátů (behaviorální personalizace voličů). Ve volbách v roce 1996 a 1998 byla hranice pro postup kandidáta nastavena příliš vysoko a v kombinaci s velkými obvody byl mechanismus preferenčního hlasování neúčinný. Přestože po snížení hranice zaznamenáváme nárůst vlivu preferenčního hlasování ve volbách v letech 2002 a 2006, zákon č. 480/2006 Sb., jenž tento mechanismus dále posiloval, reagoval na pouhých 6 kandidátů v roce 2006, kteří se díky preferenčním hlasům dostali z nevolitelných pozic.

Nejpříznivější podmínky (4 hlasy a hranice 5 procent) nastávají od voleb v roce 2010. Největší počet mandátů K2 zaznamenáváme právě v roce 2010, což může být dáno nespokojeností s politickou situací po pádu Topolánkovy vlády a zahájením iniciativy Defenestrace 2010. Její autoři voličům radili, aby na kandidátce své strany zakroužkovali poslední kandidáty. (Českátelevize.cz 2010) Lze konstatovat, že nové parametry preferenčního hlasování spolu s touto iniciativou vytvořily prostředí, ve kterém si voliči přisvojili kroužkování nízko umístěných kandidátů. Vůbec nejvíce osobně-populárních mandátů můžeme napočítat v roce 2013, celkem 128. Ve třech posledních volbách je pak více než polovina poslaneckých křesel osobně-populárními mandáty se ziskem alespoň 5 procent preferenčních hlasů.

VO2b: Mají voliči tendenci výrazně zasahovat do pořadí na kandidátních listinách, nebo s pořadím spíše vyjadřují souhlas?

Z prvního grafu je patrné, že až na výkyv v roce 2010 voliči s pořadím kandidátů spíše vyjadřují souhlas. V těchto volbách se počet mandátů K2 (47) nejvíce přibližoval počtu mandátů K1 (73). Drtivou většinu osobně-populárních mandátů představují lídři krajských kandidátek, jak ukazuje druhý graf.

Zdroj: vlastní výpočty na základě Volby.cz

Přestože v čase dvakrát došlo ke zvýšení vlivu preferenčních hlasů na pořadí kandidátů na listině, voliči většinou kroužkují kandidáty, kteří jsou umístěni na volitelných místech a mandát by obdrželi i bez preferencí (K1). Tento počet roste, stejně jako počet kandidátů, kteří

se posunuli nahoru z pozic nevolitelných (K2). Namísto o určitém trendu se však jeví jako žádoucí hovořit o dvou zlomových momentech, což jsou volby v roce 2002 a volby v roce 2010. Jak zaznělo již při verifikaci první hypotézy, od neúspěchu řecké volební reformy sněmovní systém již dalšími úpravami neprošel. Jelikož personalizace sněmovního volebního systému navýšila behaviorální personalizaci především ve dvou momentech, což je patrné z Grafu 1, lze druhou hypotézu potvrdit rovněž pouze částečně:

***H2:** Výsledky sněmovních voleb, jakožto nejvýznamnějších voleb v České republice, od roku 1996 indikují trend rostoucí personalizace: personalizace volebního systému vede k behaviorální personalizaci voličů, což se projevuje rostoucím vlivem a účinností preferenčního hlasování. V čase tak zaznamenáváme nárůst osobně-populárních mandátů.*

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo přiblížit kořeny a výzkum personalizace politiky v politických systémech. V návaznosti na teoretickou a metodologickou část pak následně v analýze odpovědět na výzkumné otázky a potvrdit či vyvrátit dvě stanovené hypotézy. Předmětem výzkumu byla především institucionální personalizace, konkrétně personalizace sněmovního volebního systému, a behaviorální personalizace, tedy chování voličů ve volbách do Poslanecké sněmovny.

První kapitola se snažila o vypracování teoretického rámce, který se stane nástrojem ke zobecnění výsledků dané případové studie. (Yin 2003: 32) Fenomén personalizace politiky byl zasazen do období druhé poloviny 20. století, konkrétně na přelom 60. a 70. let. Kromě kauzálního řetězce personalizace autorů Rahata a Sheafera (2007: 69-70) byla představena typologie personalizace a okruhy výzkumu tohoto fenoménu. V další části teoretické kapitoly jsem se pokusil o propojení institucionální a behaviorální personalizace, naopak mediální personalizací jsem se kvůli stanovenému rozsahu již dále nezabýval.

Po vymezení typologie personalizace jsem blíže představil dva koncepty měřící míru personalizace volebních systémů. Těmto dvěma textům (*Incentives to Cultivate a Personal Vote: a Rank Ordering of Electoral Formulas* a *The Personalization of Electoral Systems: Theory and European Evidence*) jsem věnoval velkou pozornost, jelikož se staly základem pro zachycení nárůstu personalizace českého sněmovního volebního systému v analytické části. V závěru první kapitoly jsem se pak krátce věnoval možným dopadům a důsledkům personalizace na politický proces. Lze se domnívat, že v demokratickém prostředí se výrazné stranické i nezávislé osobnosti mohou dostat do konfliktu s právními normami, čímž se celý politický systém může ocitnout v krizi.

Ve druhé, metodologické části jsem vymezil metodu případové studie jako jednu z kvalitativních metod výzkumu; případová studie v této práci zachycuje vývoj volebních reforem v České republice od roku 1996. Výhody případové studie byly doplněny o její kritiku a nedostatky. Kvalitativní i kvantitativní metody přistupují k výzkumu odlišně – je proto vždy na uvážení autora, který druh pro badatelské účely použije. Případové studie jsou vhodné pro detailní pohled na časově i prostorově ohraničené události, statistické metody naopak zpracovávají mnoho dat, čímž umožňují v těchto informacích nalézat souvislosti.

V metodologické části jsem dále jev personalizace operacionalizoval a představil výzkumný rámec své práce. Pro posouzení personalizace sněmovního volebního systému byly

pro případovou studii vybrány čtyři úpravy zákona o volbách do Parlamentu ČR od roku 1996, o nichž hlasovala Poslanecká sněmovna. Jedná se o opozičně-smluvní volební reformu z roku 2000, novelu volebního zákona z přelomu let 2001-2002, zákon zvyšující vliv mechanismu preferenčního hlasování z roku 2006 a návrh novely zákona Topolánkovy vlády z roku 2009. Pro posouzení platnosti druhé hypotézy jsem zaznamenal data o preferenčním hlasování ze sněmovních voleb z let 1996, 1998, 2002, 2006, 2010, 2013 a 2017. Toto diachronní srovnání mělo za cíl rozhodnout, zda v České republice v čase roste účinnost preferenčního hlasování.

Poslední částí byla samotná analýza. Případová studie nejprve chronologicky přiblížila uvedené úpravy volebního zákona. Po zkoumání opozičně-smluvní volební reformy můžeme vyslovit závěr, že ‚vedlejším účinkem‘ této úpravy by byla větší personalizace volebního systému. Jedním z většinových prvků této reformy totiž bylo razantní snížení velikosti volebních obvodů na čtyři až osm mandátů. V České republice se poměr mezi počtem kandidátů za jednu stranu v daném volebním obvodu a velikostí daného obvodu zvyšuje s klesající velikostí obvodu. S rostoucí velikostí tohoto poměru roste potřeba budovat osobní reputaci kandidáta/politika. (Carey, Shugart 1995: 430-431) Zmenšené volební obvody zároveň znamenají menší geografickou vzdálenost mezi voliči a jejich zástupci, dá se proto předpokládat, že bude pro obě strany jednodušší vytvořit přímé vazby. (Renwick, Pilet 2011: 18) Ačkoliv byla většina novinek opozičně-smluvní volební reformy zrušena Ústavním soudem, jeden prvek, z hlediska personalizace významný, byl ponechán v platnosti. Hranice stanovená pro posun kandidáta 10 procent z celkového počtu odevzdaných hlasů dané kandidátní listině v jednom volebním obvodu byla snížena na 7 procent, čímž došlo ke zvýšení vlivu preferenčních hlasů na pořadí kandidátů na listině. (Renwick, Pilet 2011: 21) Nicméně byl také snížen počet preferenčních hlasů v rukou voliče ze čtyř na dva, což personalizaci volebního systému ovlivnilo naopak negativně.

Zásah Ústavního soudu způsobil, že volební zákon v dané chvíli neumožňoval provést volby do dolní komory. ODS a ČSSD tak musely nalézt kompromis s již odlišnou většinou v Senátu. Kompromisní novela volebního zákona z přelomu let 2001-2002 nakonec snížila velikost volebních obvodů do rozmezí 5 až 25 mandátů. Novela zvyšuje počet volebních obvodů z 8 na 14; v určitých regionech tedy došlo ke zmenšení vzdálenosti mezi politiky a voliči. Dále lze konstatovat, že personalizace je odlišná i napříč obvody. S klesající velikostí obvodu rostla šance jednotlivých kandidátů na zvolení, protože docházelo k menšímu rozprostření preferenčních hlasů. Nastavení preferenčního hlasování bylo totiž ve všech krajích stejné – 2 hlasy v rukou voliče a hranice 7 procent pro postup kandidáta na listině.

Dalším v pořadí byl zákon zvyšující vliv mechanismu preferenčního hlasování z roku 2006. Tato úprava byla reakcí na nízký počet kandidátů, kteří se probojovali z nevolitelné pozice na listině ve volbách v roce 2002 a 2006 (12, respektive 6 kandidátů). Hranice pro postup kandidáta byla opět snížena, tentokrát ze 7 na 5 procent, a voliči při své volbě znovu disponují celkově čtyřmi preferenčními hlasy. Podle kritérií Renwicka a Pileta došlo ke dvěma významným změnám ve prospěch personalizace volebního systému současně: zvýšil se počet kandidátů, které může volič podpořit, stejně jako vliv preferenčního hlasování na pořadí kandidátů na listině. (2011: 21) Vzhledem ke skutečnosti, že tato úprava je platná i v současnosti, se i nadále sněmovní volební systém potýká s problémem stejných podmínek preferenčního hlasování pro různě velké kraje, tedy pro různě velké kandidátní listiny.

Poslední sledovanou reformou byl návrh novely zákona Topolánkova vlády z roku 2009. Posouzení personalizace tohoto volebního systému je poněkud problematické, jelikož kvůli pádu vlády Mirka Topolánka nemohly být představeny pozměňovací návrhy této novely. Tato reforma by nicméně personalizaci ovlivnila spíše negativně, především kvůli posunu části mandátů (bonusu pro vítěznou stranu) do druhého skrutinia.

Po případové studii následovalo diachronní srovnání počtu osobně-populárních mandátů ve volbách do Poslanecké sněmovny mezi lety 1996, 1998, 2002, 2006, 2010, 2013 a 2017. Srovnání prokázalo, že opakované zvýšení vlivu/významu²⁶ preferenčního hlasování skutečně zefektivnilo jeho využití voliči, jelikož zaznamenáváme nárůst osobně-populárních mandátů. Nejpříznivější podmínky pro preferenční hlasování nastávají od roku 2010, kdy také zaznamenáváme nejvyšší počet kandidátů, kteří mandát získali pouze v důsledku dostatečného počtu preferenčních hlasů (47). Ve volbách v letech 2010, 2013 i 2017 vždy více než polovina z dvou set poslanců získala dostatečný zisk preferenčních hlasů pro postup na kandidátní listině. Lze vyslovit závěr, že tento mechanismus v současné podobě plní svůj účel a voliči mohou pořadím na kandidátní listině výrazně ‚zamíchat‘.

Tato práce ověřovala hypotézy:

HI: *Po sněmovních volbách v roce 1996 lze zaznamenat trend zvyšování personalizace volebního systému do Poslanecké sněmovny. Pobídky k těmto úpravám pocházejí od politických aktérů, kteří tímto způsobem chtějí zvýšit svou šanci na znovuzvolení nebo reagují na nespokojenost veřejnosti s volebními efekty či se stávajícím demokratickým uspořádáním.*

²⁶ Viz třetí poznámka v úvodu této práce.

***H2:** Výsledky sněmovních voleb, jakožto nejvýznamnějších voleb v České republice, od roku 1996 indikují trend rostoucí personalizace: personalizace volebního systému vede k behaviorální personalizaci voličů, což se projevuje rostoucím vlivem a účinností preferenčního hlasování. V čase tak zaznamenáváme nárůst osobně-populárních mandátů.*

Znění první hypotézy bylo částečně potvrzeno. Mezi lety 2000 až 2006 zaznamenáváme trend mírného zvyšování personalizace tohoto volebního systému, kdy došlo ke zmenšení velikosti volebních obvodů a k opakovanému zvýšení vlivu preferenčního hlasování. K úpravám pravidel preferenčního hlasování došlo v důsledku nespokojenosti s tímto volebním prvkem, kdy do voleb 2010 představoval pouze malou šanci na posun pro nízko umístěné kandidáty. Tyto novely mají svůj původ u politických aktérů, konkrétně u samotných poslanců. Plný rozsah hypotézy nemůže být potvrzen především proto, že dvě nejdiskutovanější reformy tohoto období, opozičně-smluvní volební reforma a návrh novely zákona Topolánkovy vlády, měly za cíl zvýšit mandátové zisky určitých stran a personalizace volebního systému v jejich případě nehrála téměř žádnou roli. Dále pokud lze hovořit o určitém trendu, pak pouze mezi lety 2000 až 2006. Od neúspěchu řecké volební reformy již o žádných úpravách sněmovního systému dolní komora nehlasovala.

Taktéž druhou hypotézu můžeme potvrdit pouze částečně. Personalizace volebního systému vedla k nárůstu behaviorální personalizace prakticky ve dvou momentech. Jedná se o nárůst osobně-populárních mandátů v roce 2002 a skokový nárůst v roce 2010. Od voleb v roce 2010 je tento počet spíše stabilní, v roce 2017 dokonce klesl o 19 mandátů oproti roku 2013. Opakovaně zvýšený vliv preferenčního hlasování však umožnil větší účinnost těchto hlasů a v období mezi prvními a posledními sledovanými volbami zaznamenáváme rapidní nárůst osobně-populárních mandátů, tedy nárůst kandidátů, kteří získali dostatečný počet preferenčních hlasů pro postup na kandidátní listině.

Na závěr je vhodné doplnit, že v současném poměrném systému je stále nejpodstatnější stranické hlasování. Přestože voliči již mohou podstatně ovlivnit pořadí na kandidátních listinách, výsledky ukazují, že spíše respektují pořadí navržené politickými stranami. Tuto skutečnost potvrzuje i fakt, že ve všech sněmovních volbách získali nejvíce osobně-populárních mandátů krajší lídři. Ve dvou posledních volebních obdobích nicméně v Poslanecké sněmovně zasedal i poměrně vysoký počet poslanců, kteří by svůj mandát bez preferenčních hlasů neobdrželi – 29. Další výzkumy personalizace v českém prostředí se tak kromě vystavení voličů určité kampani (viz závěr metodologické části) mohou zaměřit např. na působení těchto ‚volebních outsiderů‘; konkrétně na to, zda jsou při hlasování o návrzích nezávislí na vlastní

politické straně, zda oproti svým výše nasazeným kolegům předkládají více vlastních návrhů – *private member bills* – (Balmas et al. 2014: 45) nebo zda během svého mandátu vyprodukuje více projevů v Poslanecké sněmovně.

Zdroje

Dokumenty

Český statistický úřad. „Výsledky voleb a referend“, 2019 (online). Dostupné z: <https://volby.cz/> (16.4. 2019)

Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. „Předpis 480/2006 Sb.“, 2006 (online). Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=480&r=2006> (16.4. 2019)

Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. „Ústava České republiky ze dne 16. prosince 1992“, 1992 (online). Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html> (16.4. 2019)

Úřad vlády České republiky. „Smlouva o vytvoření stabilního politického prostředí v České republice uzavřená mezi Českou stranou sociálně demokratickou a Občanskou demokratickou stranou“, 1998 (online). Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2010-cr/milos-zeman/Opozicni-smlouva.pdf> (16.4. 2019)

Vláda České republiky. „Programové prohlášení vlády“, 2008 (online). Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2007-cr/mirek-topolaneck-1/programove-prohlaseni-vlady-37071/> (16.4. 2019)

Literatura

Van Aelst, Peter, James Stanyer, Tamir Sheafer. 2011. „The personalization of mediated political communication: A review of concepts, operationalizations and key findings.“ *Journalism* 13 (2): 203-220.

Balmas, Meital, Gideon Rahat, Shaul Shenhav, Tamir Sheafer. 2014. „Two Routes to Personalized Politics: Centralised and Decentralized Personalization.“ *Party Politics* 20 (1): 37-51.

Benoit, Kenneth. 2004. „Models of electoral system change.“ *Electoral Studies* 23 (3): 363-389. Dostupné z: https://kenbenoit.net/pdfs/benoit_MES.pdf (16.4. 2019)

Bjerling, Johannes. 2012. „Three Dimensions of Personalization: Why They Are Necessary and How They Could Be Use.“ *Working Paper*. Dostupné z: <https://ecpr.eu/filestore/paperproposal/772afd62-097f-4ade-87dd-1c579d55083d.pdf> (16.4. 2019)

Buben, Radek, Karel Kouba. 2016. „Poměrné zastoupení, velké obvody a přísně vázané kandidátní listiny.“ *Politologická revue* 22 (2): 5-41. Dostupné z: https://www.academia.edu/32437981/Pom%C4%9Brn%C3%A9_zastoupen%C3%AD_velk%C3%A9_obvody_a_p%C5%99%C3%ADsn%C4%9B_v%C3%A1zan%C3%A9_kandid%C3%A1tn%C3%AD_listiny (16.4. 2019)

Cabada, Ladislav. 2014. „Strany mezery v České republice a ve střední Evropě: náčrt možností a limitů politologického výzkumu.“ Pp. 105-122 in Tomáš Lebeda, Michal Kubát (eds.). *O komparativní politologii a současné české politice*. Praha: Karolinum.

Cabada, Ladislav, Matevž Tomšič. 2016. „The Rise Of Person-Based Politics In The New Democracies: The Czech Republic And Slovenia.“ *Politics in Central Europe* 12 (2): 29-50.

Caprara, Gian, Philip Zimbardo. 2004. „Personalizing Politics: A Congruency Model of Political Preference.“ *American Psychologist* 59 (7): 581-594.

Carey, John M., Matthew S. Shugart. 1995. „Incentives to Cultivate a Personal Vote: A Rank Ordering of Electoral Formulas.“ *Electoral Studies* 14 (4): 417-439. Dostupné z: <https://olemiss.edu/courses/pol628/careyshugart95.pdf> (16.4. 2019)

Crasnow, Sharon. 2012. „The Role of Case Study Research in Political Science: Evidence for Causal Claims.“ *Philosophy of Science* 79 (5): 655-666.

Drulák, Petr. 2008. *Jak zkoumat politiku. Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál.

Eibl, Otto. 2016. „Cesta k (experimentálnímu) výzkumu efektů osobnostní stránky politiky pod jednou konceptuální střechou: metodologická poznámka k výzkumu personalizace.“ *European Electoral Studies* 11 (1): 34-43. Dostupné z: <https://www.muni.cz/en/research/publications/1364887> (16.4. 2019)

Hermansson, Jörgen. 2010. „The Personalization of Party Politics: The Voters' Perspective.“ *Policy Paper*. Dostupné z: <https://www.uio.no/english/research/interfaculty-research-areas/democracy/news-and-events/events/seminars/2011/papers-roma-2011/Roma-Hermansson.pdf> (16.4. 2019)

Charvát, Jakub. 2009. „Řecká varianta a reforma sněmovního volebního systému.“ *European Electoral Studies* 4 (1): 66-89. Dostupné z: http://ispo.fss.muni.cz/uploads/EVS/007/EVS_4_1_5.pdf (16.4. 2019)

Charvát, Jakub. 2013. *Politika volebních reforem v ČR*. Praha: Grada Publishing.

Karvonen, Lauri. 2009. *The Personalisation of Politics: A Study of Parliamentary Democracies*. Colchester: ECPR Press.

Konrádová, Marcela. 2018. „Boj o Senát ČR 2018: poslední dvoukolové volby horní komory?“ *Policy Paper*. Dostupné z: <https://www.politikaspolecnost.cz/wp-content/uploads/2018/09/Boj-o-Sen%C3%A1t-%C4%8CR-2018-IPPS.pdf> (16.4. 2019)

Kopeček, Lubomír, Vít Hloušek. 2008. „Cleavages in Contemporary Czech and Slovak Politics: Between Persistence and Change.“ *East European Politics and Societies* 22 (3): 518-552.

Kriesi, Hanspeter. 2011. „Personalization of national election campaigns.“ *Party Politics* 18 (6): 825-844.

Lebeda, Tomáš. 2004. „Konečná podoba volebního systému pro Poslaneckou sněmovnu. Otazníky nad vynucenou úpravou z roku 2002.“ Pp. 231-249 in Miroslav Novák, Tomáš Lebeda (eds.). *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

Lebeda, Tomáš. 2004. „Volební reforma v ČR. Zmařený pokus z let 1998-2002.“ Pp. 347-364 in Miroslav Novák, Tomáš Lebeda (eds.). *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

Lebeda, Tomáš. 2016. „Voting under Different Rules/Governing under Different Rules.“ *Acta Politologica* 8 (2): 75-101.

Lebedová, Eva. 2013. *Voliči, strany a negativní kampaň. Politická komunikace v České republice*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).

Linek, Lukáš, Marcela Voženílková. 2017. „Strany na ústupu, lídři na vzestupu? Personalizace volebního chování v České republice.“ *Sociologický časopis* 53 (2): 147-180. Dostupné z: <https://www.muni.cz/vyzkum/publikace/1380839> (16.4. 2019)

Manin, Bernard. 1997. *The Principles of Representative Government*. Cambridge: Cambridge University Press.

McAllister, Ian. 2007. „The Personalization of Politics.“ Pp. 571-589 in Russel J. Dalton, Hans-Dieter Klingemann (eds.). *The Oxford Handbook of Political Behavior*. Oxford: Oxford University Press. Dostupné z: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.459.679&rep=rep1&type=pdf> (16.4. 2019)

Novák, Miroslav. 2004. „Typy vlád a jejich utváření: ČR v komparativní perspektivě.“ Pp. 311-343 in Miroslav Novák, Tomáš Lebeda (eds.). *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

Poguntke, Thomas, Paul Webb. 2005. *The presidentialization of politics: A comparative study of modern democracies*. Oxford: Oxford University Press.

Rabušic, Ladislav. 2000. „Je česká společnost „postmaterialistická“?“ *Sociologický časopis* 36 (1): 3-22.

Rahat, Gideon, Tamir Sheafer. 2007. „The personalization of politics: Israel, 1949-2003.“ *Political Communication* (1): 65-80. Dostupné z: https://openscholar.huji.ac.il/sites/default/files/eshkol/files/the_personalization_of_politics_israel_1949-2003-_gideon_rahata.pdf (16.4. 2019)

Renwick, Alan, Jean-Benoit Pilet. 2011. „The Personalization of Electoral Systems: Theory and European Evidence.“ *Working Paper*. Dostupné z: [http://www.electoralsystemchanges.eu/Files/media/MEDIA_190/FILE/Renwick_and_Pilet,_Personalization_of_Electoral_Systems_\(ECPR_2011\).pdf](http://www.electoralsystemchanges.eu/Files/media/MEDIA_190/FILE/Renwick_and_Pilet,_Personalization_of_Electoral_Systems_(ECPR_2011).pdf) (16.4. 2019)

Rozmajzl, Lukáš. 2011. „Srovnání vybraných jevů politické komunikace u politických stran v ČR: profesionalizace, personalizace a negativita.“ *Diplomová práce*. Praha: Univerzita Karlova.

Sartori, Giovanni. 2001. *Srovnávací ústavní inženýrství*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).

Shugart, Matthew S. 2013. „Why Ballot Structure Matters.“ *Perspective on Politics* 11 (3): 818-833.

Šedo, Jakub. 2009. „Reforma volebního systému v ČR – 20 let diskuzí.“ *European Electoral Studies* 4 (2): 142-153. Dostupné z: http://ispo.fss.muni.cz/uploads/EVS/008/evs_4_2_4.pdf (16.4. 2019)

Šedo, Jakub, Marcela Voženílková. 2016. „Personalizace volebních systémů v České republice. Možnosti a limity metody J. Careyho a M. Shugarta.“ *Politické vědy* 19 (1): 138-166. Dostupné z: <https://www.muni.cz/vyzkum/publikace/1339587> (16.4. 2019)

Voženílková, Marcela. 2017. „Personalizace politiky v České republice.“ *Disertační práce*. Brno: Masarykova Univerzita.

Wagner, Markus. 2011. „Defining and Measuring Niche Parties.“ *Party Politics* 18 (6): 845-864. Dostupné z: https://homepage.univie.ac.at/markus.wagner/Paper_nicheparties.pdf (16.4. 2019)

Weber, Max. 1990. *Politika ako povolanie*. Bratislava: Spektrum.

Yin, Robert K. 2003. *Applications of Case Study Research*. Londýn: SAGE Publishing.

Zittel, Thomas. 2016. „The personal vote.“ Pp. 668-687 in Kai Arzheimer, Jocelyn Evans, Michael Lewis-Back (eds.). *The Sage Handbook of Electoral Behavior*. Londýn: SAGE Publishing.

Prameny

„Od Klausova Sarajeva po Nečasovu demisi. Zde je přehled pádů vlád a vládních krizí“, 2018 (online). Dostupné z: <https://infografiky.ihned.cz/pady-vlady/r~eb3981c6e80b11e8a1900cc47ab5f122/> (8.4. 2019)

„Volte podle Cimrmana, vzkazuje iniciativa Defenestrace 2010“, 2010 (online). Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/1340902-volte-podle-cimrmana-vzkazuje-iniciativa-defenestrace-2010> (8.4. 2019)

Přílohy

Příloha 1: Počty osobně-populárních mandátů v jednotlivých sněmovních volbách

Rok voleb	Počet mandátů K1	Z toho lídři	Počet mandátů K2	Celkem
1996	10	9	0	10
1998	9	8	2	11
2002	34	26	12	46
2006	36	30	6	42
2010	73	52	47	120
2013	99	62	29	128
2017	80	69	29	109

Seznam grafů

Graf 1: Počet osobně-populárních mandátů od roku 1996	53
Graf 2: Podíl lídrů a ostatních kandidátů v rámci mandátů K1	54

Seznam schémat

Schéma 1: Kauzální řetězec personalizace politiky G. Rahata a T. Sheafera	15
Schéma 2: Aktéři centralizované a decentralizované personalizace	15
Schéma 3: Subtypy centralizované a decentralizované personalizace	19

Seznam tabulek

Tabulka 1: Kódování volebních systémů dle J. Careyho a M. Shugarta	32
Tabulka 2: Srovnání parametrů zákona č. 247/1995 Sb. a č. 204/2000 Sb.	39
Tabulka 3: Poměr počtu kandidátů a velikosti obvodu strany ANO ve volbách 2017	40
Tabulka 4: Srovnání parametrů zákona č. 247/1995 Sb. a č. 37/2002 Sb.	41
Tabulka 5: Kódování volebního systému zákona č. 247/1995 Sb. a č. 37/2002 Sb.	42
Tabulka 6: Srovnání parametrů zákona č. 37/2002 Sb. a tzv. řecké varianty	45
Tabulka 7: Srovnání parametrů uskutečněných úprav	47-48
Tabulka 8: Kódování volebního systému zákona č. 247/1995 Sb. a č. 37/2002 Sb.	49

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zaměřuje na personalizaci politiky, konkrétně pak na to, zda a jak se tento koncept promítá do českého sněmovního volebního systému a do chování voličů v těchto volbách. Práce kromě úvodu a závěru obsahuje další tři části. V první kapitole je personalizace se svými kořeny teoreticky vymezena. Velký prostor je věnován dvojí kategorizaci personalizace volebních systémů, neboť právě reformy volebních pravidel v České republice zkoumá analytická část. Tento výzkum je pojat jako případová studie, jež jako jednu z kvalitativních metod přibližuje druhá, metodologická část. Předmětem případové studie v této práci jsou úpravy zákona o volbách do Parlamentu ČR od roku 1996, o nichž hlasovala Poslanecká sněmovna. Jedná se o opozičně-smluvní volební reformu z roku 2000, novelu volebního zákona z přelomu let 2001-2002, zákon zvyšující vliv mechanismu preferenčního hlasování z roku 2006 a návrh novely zákona Topolánkovy vlády z roku 2009. Cílem tohoto zkoumání je zjistit, zda zmíněné úpravy obsahovaly prvky personalizace daného sněmovního systému, a zda na vybrané institucionální úrovni můžeme zaznamenat trend posilování jednotlivých politiků na úkor politických stran. Druhá část analýzy se věnuje preferenčnímu hlasování ve sněmovních volbách let 1996, 1998, 2002, 2006, 2010, 2013 a 2017. Diachronní srovnání mandátů získaných na základě preferenčního hlasování má za cíl rozhodnout, zda roste účinnost tohoto volebního mechanismu a personalizace volebního chování.

Abstract

This bachelor thesis examines personalization of politics, especially if and how this concept influences the Czech Chamber of Deputies electoral system and voters behavior in these elections. Besides introduction and conclusion, thesis also includes three chapters. Personalization of politics with its roots is theoretically framed in the first chapter. Large space is reserved for dual categorization of personalization of electoral systems, because the reforms of electoral rules in Czech Republic are examined in the analytical chapter. The research is conceived as a case study research, therefore this qualitative method is defined in the second, methodological chapter. The subject of this thesis is a set of Czech Parliament electoral reforms since 1996 on which the Chamber of Deputies voted. Those are opposition agreement electoral reform from 2000, reform from turn of the years 2001-2002, reform strengthening the mechanism of preferential voting from 2006 and proposal of an electoral reform by Topolánek's government from 2009. The aim of the research is to discuss whether these reforms included aspects of personalization of given electoral system, and whether we are able to register strengthening of individual politicians at the expense of political parties on given institutional level. Second part of the analysis is dedicated to preferential voting in parliamentary elections in 1996, 1998, 2002, 2006, 2010, 2013 and 2017. The aim of the diachronic comparison of personal popular mandates is to decide whether the effectiveness of this electoral mechanism and behavioural personalization of voters rise.